

Stan na 25 marca 2019 r.

WSZYSTKO POPRAWIONE

ŹRÓDLAK Wojciech

**Skorowidz PRZEDMIOTOWY
ikonografii łódzkiej do „Łodzi w Ilustracji”©**

(dodatek ilustrowany do „Kuriera Łódzkiego” w okresie 24 VIII 1924 – 27 VIII 1939)
(<http://bcu.lib.uni.lodz.pl/dlibra/collectiondescription?dirids=6>)

**>> ostatni opracowany numer „Łodzi w Ilustracji”:
nr 52, z 29 XII 1935 r. <<**

**© korzystaj do woli z tych informacji, ale nie zapomnij w
odsyłaczu podziękować; uzupełnienia, korekty i uwagi mile
widziane**

UWAGA:

**KORZYSTAJ Z PRZYCISKU „PLAN DOKUMENTU”, KTÓRY ZNAJDZIESZ NA
PASKU W GÓRZE EKRAŃ (lupa na tle ikony dokumentu), ŻEBY POZNAĆ
OGÓLNIĘ STRUKTURĘ HASEŁ LUB SZYBKO ODNALEŹĆ POSZUKIWANE
HASŁO.**

WSTĘP

Zasady opisów

1. Na tym etapie pracy skoncentrowano się wyłącznie na zapisach bibliograficznych
2. Informacje pod danym hasłem o instytucji, stowarzyszeniu itp. mają wyłącznie charakter roboczy. Ich rzetelne opracowanie jest zaplanowane na drugi etap prac nad skorowidzem.
3. W zasadzie wszystkie informacje zawarte w opisach pod hasłami pochodzą z podpisów pod zdjęciami opublikowanymi w „Łodzi w Ilustracji”. Jeżeli zostały rozszerzone w oparciu o inne materiały, to wymieniono je w „Bibliografii” danej osoby.
4. Układ i ilość haseł jest odzwierciedleniem odnalezionych fotografii do danego tematu. Inaczej mówiąc: nie ma zdjęcia nie ma hasła !
5. Żółte **podświetlenia** to informacje „do wyjaśnienia” lub „do uzupełnienia”.
6. Opisy zostały tak sformułowane, aby można było dokonać wstępnego wyboru poszukiwanego zdjęcia bez jego oglądania.
7. Tam gdzie było to do ustalenia lub taka informacja została zawarta w podpisie podano dokładne daty wykonania danego zdjęcia.
8. W odniesieniu do placówek łódzkich różnego rodzaju instytucji, stowarzyszeń i organizacji itp. przyjęto jednolitą formę „oddział łódzki” zamiast np. „w Łodzi”.

LITERA „U”

1. UBEZPIECZALNIA SPOŁECZNA w Łodzi

porównaj: – **OSOBY** – **BUJALSKI** Jerzy (dyr.), **GARDUŁA** Kazimierz (nacz. lekarz; 1929–1939), **SMOLAREK** Antoni, **WALIGÓRSKI** Stanisław (dyr.; 193...–1939)
– **ZWIĄZKI** – kombatantkie – Związek Rezerwistów – Koło nr XII (przy Ubezpieczalni w Łodzi)

Adres: Wólczańska 225 (1938)

Powstała w 1929 r. na bazie zlikwidowanych w tym roku społecznych Kas Chorych. Ich zarządy zastąpili komisarze państwowi, którzy zakończyli działalność po okresie organizacyjnym Ubezpieczalni.

W dniu 18 czerwca 1935 r. został zamordowany jej dyrektor – Wąsowicz przez zredukowanego pracownika tej instytucji – Macandra, który następnie popełnił samobójstwo.

– Lecznice

– ul. Lecznicza

Adres: Lecznicza

Poświęcona i otwarta w grudniu 1937 roku.

2. UJEŹDŻALNIE

porównaj: **TATARSAL**

– pułku artylerii

Adres: ul.

3. ULICE, ALEJE (według nazw przedwojennych)

porównaj: – **PLACE**
– **RYNKI**

Pierwsze tablice z nazwami ulic w Łodzi pojawiły się w dniu 29 V 1888 roku. „Dziennik Łódzki”, zauważając ten fakt, pisał: „Nareszcie doczekaliśmy się tego błędnego dnia, że tablice z napisami ulic będą przybite na rogach. Wczoraj oznaczono już wysokość na której tablice będą umieszczone. Dziś już nastąpi przybijanie takowych. Tablice będą rozsiane podobno bardzo gęsto, to znaczy, że prawie każdy róg będzie w takowe zaopatrzony; na Piotrkowskiej np. ma być umieszczonych 26 tablic. Będziemy więc wkrótce mogli liczyć czas od chwili tak ważnej w dziejach naszego miasta i mówić: w roku pierwszym od przybicia tablic, w roku drugim itd. Napisy na tablicach będą w języku ruskim i polskim”[9].

Po I wojnie światowej, w latach 192...–192... miało miejsce nadanie nowych numerów hipotecznych posesjom w Łodzi[

BIBLIOGRAFIA:

[1] ŻUCHOWSKA Ewa, *Zapomniany rozdział historii miasta. Nazwy łódzkich ulic*. [w:] „Kronika miasta Łodzi”, 2004, nr 3–4, ss. 154–158.

[2] KONICKI Zdzisław, *Ulice w szachownicy. Ulice Łodzi*. Łódź 1995.

[3] PAWLAK Wacław, *W rytmie fabrycznych syren. Łódź między wojnami*. Łódź 1984.

[4] PIEKARSKI Stefan, *Informator na miasto wojewódzkie Łódź*. Łódź 1935.

[5] *Informator i plan m. Łodzi*. [Wydawnictwo S. Seipelta]. Łódź ok. 1938.

[6] PILARSKA Anna, *Słownik patronów łódzkich ulic*. [w:] „Wędrownik” [biuletyn ZW PTTK w Łodzi], w latach 1984–1986.

- [7] JASKULSKI Mirosław, [nie opublikowane]
- [8] KITA Jarosław, NARTONOWICZ-KOT Maria, *Patroni łódzkich ulic*. Łódź 2012.
- [9] *Nowa era*; [w:] „Dziennik Łódzki”, 17/29 V 1888, nr 117, s. 3.
- [10] *Uregulowanie ruchu ulicznego w Łodzi. O bezpieczeństwo i porządek na ulicach. Doniosła konferencja w Starostwie Grodzkim*; [w:] „Kurier Łódzki”, 10 III 1935, nr 68, s. 4.
- [11] *Ratujmy zabytki przeszłości Łodzi. Piękna inicjatywa szarego wielbiciela lat zamierzchłych* [Włodzimierza Pfeiffera]. *Nie pozwólmy ginąć wartościom historycznym i naukowym*; [w:] „Kurier Łódzki”, 10 III 1935, nr 68, s. 6.
- [12] CZUBIŃSKI Roman, *Historia odbita w ulicach*; [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), 8 II 2013, nr 220, ss. 6-7.
- [13] akta spraw o wydanie nowych numerów hipotecznych dla posesji w Łodzi; [w:] APŁ, akta m. Łodzi, Wyzd. Techniczny, sygn. 22944 (mikrofilmy L-13669-13670).

- ulice

= Aleja, Tadeusza Kościuszki

Jaskulski:

SPACEROWA (vel PROMENADA, vel PROMENADOWA; *Śródmieście*)¹ – przed 1875 – 1917; PROMENADE (vel PROMENADENSTRASSE – 1 I 1915 – 1917); **KOŚCIUSZKI TADEUSZA, ALEJA** (vel ALEJE) – od 1917; przedłużenie o odc. NOWO-SPACEROWEJ – od 1921; HERMANN-GÖRING-STRASSE (ok. 1 X 1939 – 19 I 1945); przedłużenie o nowo zbudowany odcinek od ul. Żwirki Franciszka do ul. Świerczewskiego Karola – od 25 XI 1985.

Pierwotnie, jako ul. Spacerowa, ulica zaczynała się od ul. Zielonej i kończyła na ul. A. Struga. Na tej ulicy podówczas stał parterowy budynek, który był kościołem Braci Morawczyków Czeskich, co uniemożliwiało jej dalsze przedłużenie w kierunku południowym.

W roku 1913 udało się miastu wykupić ten budynek. Wybuch I wojny światowej uniemożliwił prace przy przedłużeniu, pod której budowę ofiarowali końcówki swoich działek właściciele posesji przy ul. Wólcząńskiej i Piotrkowskiej. Ten odcinek nazwano tymczasowo „Nowo-Spacerową”. Tym niemniej w kwietniu 1916 r. przeprowadzono pierwsze porządkowanie tego terenu w wyniku, którego zasadzono m.in. po obu stronach drzewa[5].

BIBLIOGRAFIA:

- [1] APŁ, AmŁ, sygn. 7341 (plan projektowanego przedłużenia ul. Promenada; z 1901 r.)
- [2] APŁ, AmŁ, sygn. 7202 (plan projektowanego przedłużenia ul. Promenada; z 1896 r.)
- [3] APŁ, AmŁ, sygn. 7202 (plan projektowanego przedłużenia ul. Promenada; 1896 r.)
- [4] APŁ, AmŁ, sygn. 7341 (plan projektowanego przedłużenia ul. Promenada; 1901 r.)
- [5] „Nowy Kurier Łódzki”, 14 IV 1916, nr 103, s.

1935

- nr 2, z 13 I, s. 3: fragment fotoreportażu Włodzimierza Pfeiffera, który można zatytułować „Architektura współczesnej Łodzi”
– z podpisu: „*gmach Izby Skarbowej Łódzkiej przy al. Kościuszki w stylu nowoczesnym o fasadzie nieomal identycznej z Sądem Okręgowym w Łodzi, w otoczeniu przedwojennych pałacyków*”

= Aleja Unii

Jaskulski:

UNII, ALEJA – od 1919 – 12 IV 1994 (od do Konstanyńowskiej); przedłużenie od Konstanyńowskiej do Srebrzyńskiej – od 31 VIII 1928; SPORALLEE (ok. 1 X 1939 – 19 I 1945); **UNII LUBELSKIEJ, ALEJA** – od 13 IV 1994.

1924

- nr 8, z 12 X, s. 7: reprodukcja planu budowy stadionu ŁKS-u i terenów w okolicach Al. Unii

1932

- nr 30, z 24 VII, s. 3: prowizoryczna szopa służąca za mieszkanie bezrobotnym ustawiona w okolicach Łodzi; przy alei Unii

1934

- nr 28, z 15 VII, s. 5: „osiedle” dla bezrobotnych i wyeksmitowanych na polach miejskich przy Alei Unii

= Aleksandrowska

porównaj: Limanowskiego Bolesława

Jaskulski:

ALEKSANDROWSKA, SZOSA (vel DO ALEKSANDROWA, SZOSA; *Zabieniec*) – przed 1900, przed 1915 do 11 XII 1928; ALEXANDROWER STRASSE (odc. wsch. od Zgierskiej do toru kolejowego) i ALEXANDROWER LANDSTRASSE (odc. zach. od toru kolejowego do granicy miasta) – 1 I 1915 – 27 XII 1918; ALEKSANDROWSKA (28 XII 1918 – 12 XII 1928); **LIMANOWSKIEGO BOLESŁAWA** (odc. wsch. od ul. Zgierskiej do wiaduktu kolejowego) i **ALEKSANDROWSKA** (odc. zach.: od wiaduktu do granicy miasta) – od 13 XII 1928 do ok. 1938; **LIMANOWSKIEGO BOLESŁAWA** (odc. wsch. od Zgierskiej do) i **PIERACKIEGO BRONISŁAWA** (odc. zach.: od do) – od ok. 1938 – 26 V 1946;

¹ APŁ, RGP Wyzd. Administracyjny, 2858 (O położeniu betonowych ogrodzeń koło drzew w ogrodzie Mikołajewskim i alei Promenadowej); 3973 (O budowie nowych drewnianych balustrad wokół alei przy ul. Promenada, 25.09.1909 – 18.08.1910).

ALEXANDERHOFSTRASSE (całość) – od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945); **LIMANOWSKIEGO BOLESŁAWA** (odc. wsch.: od do) i **ALEKSANDROWSKA** (odc. zach.: od do granicy miasta) – od 27 V 1946 do 24 I 1988; przedłużenie Aleksandrowskiej o ulice bez nazwy we wsiach Zimna Woda i Szatonia do granicy miasta w związku z powiększeniem obszaru Łodzi – od 25 I 1988.

= św. Andrzeja

patrz: **ULICE** – Struga Andrzeja

= św. Anny

Jaskulski:

GŁÓWNA (Śródmieście) – 1827 – 1863; **ANNY, ŚWIĘTEJ** (od Piotrkowskiej w kier. zachodnim²) i **GŁÓWNA** (od Piotrkowskiej w kier. wschodnim) – 1863 – 1933; **HÜTTMANA (vel HITMANA)** – ok. 1870–1880; **ANNENSTRASSE (vel ANNASTRASSE;** odc. zach. od Piotrkowskiej w kier. zachodnim) i **HAUPTSTRASSE** (odc. wsch. od Piotrkowskiej w kier. wschodnim) – 1 I 1915 – 28 XII 1918; **BANDURSKIEGO, BISKUPA** (odc. zach. od Piotrkowskiej w kier. zachodnim) i **GŁÓWNA** (odc. wsch. od Piotrkowskiej w kier. wschodnim) – od 1933 – 9 V 1945; **ANNENSTRASSE** (odc. zach. od Piotrkowskiej w kier. zachodnim) i **RUDOLF–HESS–STRASSE** (odc. wsch. od Piotrkowskiej w kier. wschodnim) – od ok. 1 X 1939 do ok. 15 VI 1940; **RUDOLF–HESS–STRASSE** (całość od Piotrkowskiej do wiaduktu kolei obwodowej) – od ok. 16 VI 1940 – do ok. VI 1941; **OSTLANDSTRASSE** (całość od Piotrkowskiej do wiaduktu kolei obwodowej) – od ok. VI 1941 – 19 I 1945; **BANDURSKIEGO, BISKUPA** (odc. zach. od Piotrkowskiej w kier. zachodnim) i **STALINA JÓZEFA, MARSZAŁKA** (odc. wsch. od Piotrkowskiej w kier. wschodnim) – od 10 V 1945 – 1951; **MICKIEWICZA ADAMA** (odc. zach. od Al. Kościuszki w kier. zachodnim) i **STALINA JÓZEFA, MARSZAŁKA** (odc. wsch. od Al. Kościuszki w kier. wschodnim) – 1951 – 29 X 1956; **MICKIEWICZA ADAMA** (odc. zach. od Al. Kościuszki w kier. zachodnim) i **GŁÓWNA** (odc. wsch. od Al. Kościuszki w kier. wschodnim) – 30 X 1956 – 2 V 1979; **MICKIEWICZA ADAMA, ALEJA** (całość) – 3 V 1979 – 2 XII 1990; **MICKIEWICZA ADAMA, ALEJA** (odc. zach. od Al. Kościuszki do Alei Włókniarzy) i **PILSUDSKIEGO JÓZEFA, MARSZAŁKA, ALEJA** (odc. wsch. od Al. Kościuszki do wiaduktu kolei obwodowej) – od 3 XII 1990³.

= Anstadta Karola

Jaskulski:

ANSTADTA (vel ANSZTADTA, vel ANSZTATA, vel DO „HELENOWA”⁴) – od ok. 1880 – 26 V 1946; **ANSTADTSTRASSE (1 I 1915 – 28 XII 1918); ANSTADT–ALLEE (vel ALEJA ANSTADTA; ok. 1 X 1939 – ok. 15 VI 1940); GARDESTRASSE (ok. 16 VI 1940 – 19 I 1945); 19 STYCZANIA (27 V 1946 – 26 V 1994); ANSTADTA KAROLA, ALEJA** – od 27 V 1994.

1932

– nr 23, z 5 VI, s. 3: meta rajdu motorowego dookoła Łodzi na ul. K. Anstadta, vis-a-vis głównego wejścia do parku helenowskiego (**29.05.1932**)

= Autostrada

porównaj: – **FUNDUSZE** – Państwowy Fundusz Drogowy
– **LIGI** – Liga Drogowa

Jaskulski:

AUTOSTRADA (vel PIĘKNA) – przed 1939 – 26 V 1946; **TIEFLANDSTRASSE (1 I 1939 – 19 I 1945); STRYKOWSKA** (odc. Wojska Polskiego – Inflancka; **Doty**) i **WYCIECZKOWA (Łagiewniki)** – od 27 V 1946.

Obecnie ul. Wycieczkowa (od 27 V 1946 r.) oraz odcinek ul. Strykowskiej, od Wojska Polskiego do Inflanckiej. Był to pierwszy odcinek planowanej autostrady z Warszawy do Łodzi. Oddany do użytku z okazji święta narodowego 11 Listopada w roku 1935. W tym czasie odcinek był położony poza granicami miasta. W tym też czasie nazywany nieoficjalnie „autostradą Łódź – Łagiewniki”.

Odcinek powstał w ramach programu działalności Państwowego Funduszu Drogowego, przy wsparciu propagandowym oddz. łódzkiego „Ligi Drogowej”.

Po II wojnie światowej, w latach 50-tych XX w., powstał jej drugi odcinek, dziś Aleja Grzegorza Palki.

1935

– nr 26, z 17 XI, s. 2: przygotowania do uroczystości oddania do użytku I odcinka „autostrady”; n/z brama triumfalna wzniesiona z tej okazji na jej początku (na obecnej ul. Strykowskiej przy Wojska Polskiego); **11.11.1935**

= Bandurskiego, Władysława biskupa

Jaskulski:

GŁÓWNA (Śródmieście) – 1827 – 1863; **ANNY, ŚWIĘTEJ** (od Piotrkowskiej w kier. zachodnim⁵) i **GŁÓWNA** (od Piotrkowskiej w kier. wschodnim) – 1863 – 1933; **HÜTTMANA (vel HITMANA)** – ok. 1870–1880; **ANNENSTRASSE (vel ANNASTRASSE;** odc. zach. od Piotrkowskiej w kier. zachodnim) i **HAUPTSTRASSE** (odc. wsch. od Piotrkowskiej w kier. wschodnim) – 1 I 1915 – 28 XII 1918; **BANDURSKIEGO, BISKUPA** (odc. zach. od Piotrkowskiej w kier. zachodnim) i **GŁÓWNA** (odc. wsch. od Piotrkowskiej w kier. wschodnim) – od 1933 – 9 V 1945; **ANNENSTRASSE** (odc.

² Początkowo kończyła się przy ścieżce, które później stała się ul. Pańską (Żeromskiego).

³ **Do wyjaśnienia (!!!):** wg planu z 1.07.1893 r. (APŁ, RGP, Wyd. Adm. 2095) od Piotrkowskiej do Wólczańskiej – **Anny**, od Wólczańskiej do Łąkowej – **św. Anny**. APŁ, RGP, Wyd. Administracyjny, **1756** (O przeprowadzeniu nowej ulicy w m. Łodzi od św. Anny do ul. Radwańskiej, II 1886–VII 1901); **3024** (O zabrukowaniu części ulic św. Anny i Rozwadowskiej, II 1902–XII 1903); **3480** (O zabrukowaniu przedłużenia ul. św. Anny, 7 VI 1905 – 12 I 1906); **3560** (O zabrukowaniu przedłużenia ul. św. Anny; 13 III 1906 – 30 IV 1909).

⁴ „Helenów” – park rozrywki i wypoczynku

⁵ Początkowo kończyła się przy ścieżce, które później stała się ul. Pańską (Żeromskiego).

zach. od Piotrkowskiej w kier. zachodnim) i RUDOLF–HESS–STRASSE (odc. wsch. od Piotrkowskiej w kier. wschodnim) – od ok. 1 X 1939 do ok. 16 VI 1940; RUDOLF–HESS–STRASSE (całość od Piotrkowskiej do wiaduktu kolei obwodowej) – od ok. 16 VI 1940 – do ok. VI 1941; OSTLANDSTRASSE (całość od Piotrkowskiej do wiaduktu kolei obwodowej) – od ok. VI 1941 – 19 I 1945; **BANDURSKIEGO, BISKUPA** (odc. zach. od Piotrkowskiej w kier. zachodnim) i STALINA JÓZEFA, MARSZAŁKA (odc. wsch. od Piotrkowskiej w kier. wschodnim) – od 10 V 1945 – 1951; MICKIEWICZA ADAMA (odc. zach. od Al. Kościuszki w kier. zachodnim) i STALINA JÓZEFA, MARSZAŁKA (odc. wsch. od Al. Kościuszki w kier. wschodnim) – 1951 – 29 X 1956; MICKIEWICZA ADAMA (odc. zach. od Al. Kościuszki w kier. zachodnim) i GŁÓWNA (odc. wsch. od Al. Kościuszki w kier. wschodnim) – 30 X 1956 – 2 V 1979; MICKIEWICZA ADAMA, ALEJA (całość) – 3 V 1979 – 2 XII 1990; MICKIEWICZA ADAMA, ALEJA (odc. zach. od Al. Kościuszki do Alei Wiókniarzy) i **PIŁSUDSKIEGO JÓZEFA, MARSZAŁKA, ALEJA** (odc. wsch. od Al. Kościuszki do wiaduktu kolei obwodowej) – od 3 XII 1990.

Dawna ul. św. Anny. Od 1933 do stycznia 1940 r. – biskupa Bandurskiego. W okresie okupacji hitlerowskiej najpierw Annestrasse a następnie (od ok. stycznia 1940 r. do ok. połowy 1941 r.) Rudolf–Hess–strasse i od ok. połowy 1941 do 19 I 1945 r. – Ostlandstrasse. Od 20 I do 9 V 1945 z powrotem biskupa Bandurskiego. Od 10 V 1945 do 2 V 1979 **ULICA A Mickiewicza**, od 3 V 1979 r. – **ALEJA Adama Mickiewicza**.

Obecnie miano bp. W. Bandurskiego nosi aleja na osiedlu Retkinia (od 13 IV 1994 r.).

Uwaga: W okresie do wybuchu II wojny światowej ulica ta odchodziła w kierunku zachodnim od ul. Piotrkowskiej i jej tylko dotyczyła ta nazwa. W okresie okupacji hitlerowskiej po raz pierwszy ona i ul. Główna po przeciwnej stronie ul. Piotrkowskiej uzyskały jedną nazwę – Rudolf–Hess–strasse, a następnie Ostlandstrasse. Ponownie do tej praktyki powrócono od 3 V 1979 r. nazywając obie ulice – Mickiewicza i Główną – Aleją A. Mickiewicza (po oddaniu do użytku skrzyżowania dwupoziomowego na skrzyżowaniu ulic S. Żeromskiego i A. Mickiewicza). Ponowny podział tej ulicy, tym razem na Aleję A. Mickiewicza i Aleję marsz. J. Piłsudskiego nastąpił 3 XII 1990 r. i trwa do dzisiaj.

1934

– nr 26, z 1 VII, s. 3: fragment ul. bp W. Bandurskiego w pobliżu i za skrzyżowaniem z ul. S. Żeromskiego; widok w kierunku wschodnim. Widoczny na zdjęciu rogowy dom i dalsze za nim zostały wyburzone podczas budowy dwupoziomowego skrzyżowania w tym miejscu w I poł. lat 70-tych XX wieku. Na zdjęciu przemarsz młodzieży do kościoła MB Zwycięskiej na nabożeństwo z okazji „Dnia Krucjaty Eucharystycznej”.

= Bednarska

Jaskulski:

BEDNARSKA (Chojny) – przed 1909; BÖTTCHERSTRASSE (1 I 1915 – 28 XII 1918); KOPERNICUSSTRASSE (vel KOPERNICUS, vel KOPERNICUSSTRASSE; ok. 1 X 1939 – ok. 15 VI 1940; OSTPREUSSENSTRASSE (ok. 16 VI 1940 – 19 I 1945).

1934

– nr 50, z 16 XII, s. 3: narożnik ul. Bednarskiej (w lewo) i Browarnej (w prawo); bloki nr 1 i 2 osiedla pracowników Zakładu Ubezpieczeń Pracowników Umysłowych

= Bez Nazwy

= Bronisławy

Jaskulski:

BRONISŁAWY (vel BRONISŁAWA) – przed 1939; WOJLINER WEG (vel WOJLINER WEG) – od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945.

= Brzezińska

Jaskulski:

DO BRZEZIN, DROGA (1) – przed 1800 – 1849; STARY TRAKT DO BRZEZIN (1849 – do ok. 1863); **BRZEZIŃSKA** (odc. zach. od [] do []) i BRZEZIŃSKA, SZOSA (vel DO BRZEZIN, SZOSA; odc. wsch.) – przed 1863 – 9 V 1945; BRZEZINER STRASSE (odc. zach. od [] do []) i BRZEZINER LANDSTRASSE (odc. wsch. od [] do wiaduktu kolejowego) – 1 I 1915 – 28 XII 1918; SULZFELDER STRASSE (całość) – od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945; **WOJSKA POLSKIEGO** (odc. zach. od Pl. Kościelnego do wiaduktu kolejowego na Brzezińskiej) i **BRZEZIŃSKA** (odc. wsch. od wiaduktu kolejowego na Brzezińskiej do granicy miasta) – od 10 V 1945; 25 I 1988 – przedłużona o ŁÓDZKĄ (**Nowosolna**).

DO BRZEZIN, DROGA (2) – przed 1823 – do ok. 1849; TRAKT DO BRZEZIN (vel **BRZEZIŃSKA**) – 1849; DO BRZEZIN, SZOSSA (1883); częściowo śladem tej drogi wytyczono przedłużenie ulicy → ŚREDNIA (**Śródmieście**).

1928

– nr 30, z 22 VII, s. 3: wejście główne do Zakładu Hodowli Roślin przy Wydziale Gospodarczym Zarządu Miasta Łodzi, przy ul. Brzezińskiej 83

1932

– nr 48, z 27 XI, s. 4: pożar fabryki Cytryna przy ul. Brzezińskiej 50

= Cegielniana

Jaskulski:

POD CEGIELNIĄ (vel PODCEGIELNIANA, vel **CEGIELNIANA**) – od 1823 – 23 III 1931; **BANKOWA, SZTRENGERA, MAJSZACA, BARUCHOWSKA, BARUCHA** (lata 70-te – 90-te XIX w.); ZIEGELSTRASSE (1 I 1915 – 28 XII 1918); ŚRÓDMIEJSKA (odc. zach. od [] do []) i **CEGIELNIANA** (odc. wsch. od [] do []) – od 24 III 1931 do 27 IX 1945; MOLTKESTRASSE (odc. zach. od [] do []) i ZIEGELSTRASSE (odc. wsch. od [] do []) – 1 I 1940 – 1947; MOLTKESTRASSE (całość) – 1947 – 19 I 1945; ŚRÓDMIEJSKA (odc. zach. od [] do []) i **JARACZA STEFANA** (odc. wsch. od Piotrkowskiej do []) – 28 IX I 1945 – 26 V 1946; **WIĘCKOWSKIEGO STEFANA, DOKTORA PUŁKOWNIKA** (odc. zach. od Piotrkowskiej do []) i **JARACZA STEFANA** (odc. wsch. od Piotrkowskiej do []) – od 27 V 1946.

BIBLIOIGRAFIA:

- [1] APŁ, AmŁ, sygn. 3314 (Bruki – urządzenie drewnianego bruku na ul. Przejazd, Andrzeja, Dzielnej i **Cegielnianej**; **1912–1913**).
- [2] APŁ, AmŁ, sygn. 3017 (Przedłużenie ulic do Dworca Kaliskiego – Milsza, Benedykta, **Cegielniana** [2 plany]; **1904**).
- [3] APŁ, AmŁ, sygn. 3018 (Przedłużenie ulic do Dworca Kaliskiego – Milsza, Benedykta, **Cegielniana** [10 planów]; **1909–1910**)

1928

- nr 32, z 5 VIII, s. 1: gruzy i zgłiszcza składu chemicznego E. Hadriana (Cegielniana 81) po wybuchu chemikaliów w nocy **28.01.1928** r.
- s. 2: jak wyżej; zdemolowane po wybuchu w składzie E. Hadriana wnętrze pałacu Stillera i Bielszowskiego przy ul. Cegielnianej

= Ciemna

patrz: **WRZEŚNIEŃSKA**

Jaskuński:

CIEMNA (Radogoszcz) – przed 1913 – **17 V 1920**; KLEINE DUNKELSTRASSE (1 I 1915 – **28 XII 1918**); **GOPLAŃSKA** – od 18 V 1920; BUCHBINDERSTRASSE (vel F–STRASSE) – ok. 1 X 1939 – 19 I 1945).

CIEMNA (Rokicie) – przed 1913 – **17 V 1920**; DUNKELSTRASSE (1 I 1915 – **28 XII 1918**); **TORUŃSKA** – od 18 V 1920; PREGNITZWEG (od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945).

CIEMNA (Żubardź, 1) – przed 1912 – **4 IX 1929**; GROSSE DUNKELSTRASSE (1 I 1915 – **28 XII 1918**); PODWÓRZOWA (od 5 IX 1929 do ok. 1969); [co się z nią stało ??] HOFGASSE (vel 22–STRASSE) – od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945.

CIEMNA (Żubardź, 2) → LUTOMIERSKA BOCZNA.

CIEMNA (Żubardź, 3)⁶ – przed 1912 – **17 V 1920**; GROSSE DUNKELSTRASSE (1 I 1915 – **28 XII 1918**); CIEMNA (odc. Wrześnieńska–Lutomierska) i **WROCLAWSKA** (odc. pd od [] do []) – 18 V 1920 – **4 IX 1929**; MROZNA (odc. Wrześnieńska–Lutomierska) i **WROCLAWSKA** (odc. pd jak wyżej) – 5 IX 1929 – do ok. 1960; NEBENGASSE (vel 23–STRASSE; odc. Wrześnieńska–Lutomierska) i SUDETENSTRASSE (vel 24–STRASSE; odc. pd jak wyżej) – od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945; **WROCLAWSKA** (całość i przedłużenie na pn od Lutomierskiej do [] do []) – od ok. 1960.

CIEMNA (Żubardź, 4) – przed 1912; GROSSE DUNKELSTRASSE (1 I 1915 – **28 XII 1918**); DUNKLE GASSE (od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945). [co się z nią stało ??]

CIEMNA (Żubardź, 5) – od 1 VI 1901 – **17 V 1920**; GROSSE DUNKLESTRASSE (1 I 1915 – **28 XII 1918**); **WRZEŚNIEŃSKA** – od 18 V 1920 – **12 XI 1979**; KÖNIGSBERGER STRASSE (od ok. 1 X 1939 do ok. 15 VI 1940); KLEINGÄRTNER STRASSE (vel UE–STRASSE) – (od ok. 16 VI 1940 – 19 I 1945); **WRZEŚNIEŃSKA** (odc. wsch. do [] do []) i **POWSTAŃCÓW WIELKOPOLSKICH** (vel DOTYCHCZASOWA; odc. zach. do [] do []) – od 13 XI 1979.

CIEMNA (Żubardź, 6) – przed 1912 – **17 V 1920**; GROSSE DUNKLESTRASSE (1 I 1915 – **28 XII 1918**); **GNIĘŹNIEŃSKA** – od 18 V 1920; GNESENER STRASSE (od ok. 1 X 1939 do ok. 15 VI 1940); BOLZENGASSE (od ok. 16 VI 1940 – 19 I 1945).

CIEMNA (Żubardź, 7) – przed 1913 do ok. 1916 (między obecnymi Wróblą i Pawią).

CIEMNA (Żubardź, 8) – przed 1920 – **17 V 1920**; KRUSZWICKA (vel KRUŚWICKA) – 18 V 1920 – do ok. 1985 [a co potem ??]; MAINZER STRASSE (od ok. 1 X 1939 do ok. 15 VI 1940); NAGELSTRASSE (od ok. 16 VI 1940 – 19 I 1945).

CIEMNA (Żubardź, 9) → POD ŻUBARDZEM.

Z dniem 18 V 1920 r. zmiana nazwy na Wrześnieńska.

= Cmentarna

Jaskuński:

DO CMĘTARZA, DROGA (vel NA CMĘTARZ, SZOSSA) – ok. 1858 – przed 1899; **CMENTARNA** – przed 1899; KIRCHHOFSTRASSE (1 I 1915 – **28 XII 1918**); FRIEDHOFSTRASSE (ok. 1 X 1939 – 19 I 1945). Porównaj: **ŚMIERTELNA**.

1937

- nr 13, z 27 III, s. 6: kondukt pogrzebowy na ul. Cmentarnej (pogrzeb inż. W. Wagnera), odcinek pomiędzy ul. Mielczarskiego a Legionów; widok w kierunku ul. Legionów

= Cieszyńska

Jaskuński:

TEODORA (Rokicie) – przed 1900 – **17 V 1920**; NEUE THEODORSTRASSE (1 I 1915 – **28 XII 1918**); **CIESZYŃSKA** – od 18 V 1920; TESCHENER STRASSE (ok. 1 XI 1939 – 1947); HOHES–VENN (1947 – 1947?); VENNSTRASSE (1947 – 19 I 1945).

= Czerwona

Jaskuński:

DO FARBIERNI CZERWIENI TURECKIEJ J. T. LANGEGO, DROGA – od 1829 – do ok. 1839; **CZERWONA** – przed 1839; ROTESTRASSE (1 I 1915 – **28 XII 1918**); ROTGARNSTRASSE (od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945).

CZERWONA (vel OSTATNIA) – przed 1914 – **24 IX 1930**; LETZTESTRASSE (1 I 1915 – **28 XII 1918**); **KRAŃCOWA** – od 25 IX 1930; HUSARENSTRASSE (od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945).

⁶ **CHYBA TA ???**. APŁ, RGP Wyd. Adm. 3181 (O zabrukowaniu ulic **Ciemnej**, Rybnej i Lutomierskiej; III 1903 – XII 1905).

1927

– nr 26, z 26 VI, s. 2: widok fragmentu ulicy podczas procesji Bożego Ciała

1933

– nr 40, z 1 X, s. 3: widok ogólny z góry skrzyżowania ul. Czerwonej i Piotrkowskiej w trakcie budowy w jego okolicy kanalizacji

= Daszyńskiego, Ignacego

Jaskulski:

= Dąbrowska

Jaskulski:

1931

– nr 22, z 31 V, s. 7: widok ogólny sklepu spożywczego E. Klektau'a mieszczącego się w domu narożnym na rogu Dąbrowskiej i Rzgowskiej

= Dolna

Jaskulski:

= „Dowborczyków”

Jaskulski:

= Drewnowska

porównaj: **PIEKARNIE** – PSS w Łodzi, ul. Drewnowska 72

Jaskulski:

DREWNOWSKA (vel DREWNA, vel DREWNOWA, vel DREWNOSKA; **Zubardz**) – przed 1800; POLSKA (w 1899 **.....**); HOLZSTRASSE (1 I 1915 – **26** XII 1918); HOLZSTRASSE (vel Z-STRASSE) – od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945).

BIBLIOGRAFIA:

[1] [foto: szkoła Powszechna przy ul. Drewnowskiej 88]; [w:] „Giewont”, 1928, nr 3, s. 128.

[2] [foto: widok ogólny gmachu szkoły Powszechnej przy ul. Drewnowskiej 88]; [w:] „Księga pamiątkowa X-lecia Samorządu Łódzkiego....., Łódź 1927, s. 120.

1925

– nr 40, z 4 X, s. 10: rysunek koncepcyjny elewacji **frontowej** planowanej budowy zespołu szkół powszechnych (nr 25, 36 i 45) przy Drewnowskiej 78

= Emilii, świętej

Jaskulski:

Od 1827 do około 1837 r. – Przędzalniana vel Przędzalniana. W **.....** 1939 r. przemianowana na ul. biskupa Tymienieckiego (zm. w sierpniu 1934 r.). W okresie II w.św. – Nibelungenstrasse. Od 19 I 1945 do 14 I 1951 r. – **św.** Emilii. Od 7 listopada 1990 r. – księża biskupa Wincentego Tymienieckiego.

1927

.....

1934

.....

1935

– nr 4, z 27 I, s. 7: reprodukcja reklamowego rysunku fragmentu zakładów scheiblerowskich przy ul. Emilii; podpis: „Ogólny widok fabryki Zjednoczonych Zakładów K. Scheiblera i L. Grohmana przy ul. Emilii 5/7. Wykończalnia: drukarnia, farbiarnia, bielnik i apretura. Dalej domy familijne.”

= Ewangelicka

porównaj: **ULICE** – Bronisława Pierackiego

Jaskulski:

Od 193**3** gen. B. Pierackiego.

1928

- nr 25, z 17 VI, s. 6: perspektywa ulicy Ewangelickiej, widok północnej pierzei; zdjęcie wykonane od ul. Piotrkowskiej; pogrzeb pastora Wilhelma Angersteina

= Fabryczna

Jaskulski:

1935

- nr 1, z 6 I, s. 5: widok ogólny budynku Zarządu Towarzystwa przy ul. Targowej 65 (róg Targowej i Fabrycznej); zdj. z ok. 1934 r.
- nr 5, z 2 II, s. 6: widok ogólny ul. Fabrycznej w pobliżu skrzyżowania z ul. Targową według rysunku reklamowego W..... Walkiewicza [?]; wraz z widokiem ogólnym fabryki L. Grohmana w tym rejonie

= Gdańska

Jaskulski:

Ul. Gdańska 74: na frontonie niewielka tabliczka z napisem „Przebudowa: Herman KALISZ”.

= Główna

Jaskulski:

GŁÓWNA (**Śródmieście**) – 1827 – 1863; ANNY, ŚWIĘTEJ (od Piotrkowskiej w kier. zachodnim⁷) i GŁÓWNA (od Piotrkowskiej w kier. wschodnim) – 1863 – 1933; HÜTTMANA (vel HITMANA) – ok. 1870–1880; ANNENSTRASSE (vel ANNASTRASSE; odc. zach. od Piotrkowskiej w kier. zachodnim) i HAUPTSTRASSE (odc. wsch. od Piotrkowskiej w kier. wschodnim) – 1 I 1915 – 26 XII 1918; BANDURSKIEGO, BISKUPA (odc. zach. od Piotrkowskiej w kier. zachodnim) i **GŁÓWNA** (odc. wsch. od Piotrkowskiej w kier. wschodnim) – od 1933 – 9 V 1945; ANNENSTRASSE (odc. zach. od Piotrkowskiej w kier. zachodnim) i RUDOLF–HESS–STRASSE (odc. wsch. od Piotrkowskiej w kier. wschodnim) – od ok. 1 X 1939 do ok. 15 VI 1940; RUDOLF–HESS–STRASSE (całość od Piotrkowskiej do wiaduktu kolei obwodowej) – od ok. 16 VI 1940 – do ok. VI 1941; OSTLANDSTRASSE (całość od Piotrkowskiej do wiaduktu kolei obwodowej) – od ok. VI 1941 – 19 I 1945; BANDURSKIEGO, BISKUPA (odc. zach. od Piotrkowskiej w kier. zachodnim) i STALINA JÓZEFA, MARSZAŁKA (odc. wsch. od Piotrkowskiej w kier. wschodnim) – od 10 V 1945 – 1951; MICKIEWICZA ADAMA (odc. zach. od Al. Kościuszki w kier. zachodnim) i STALINA JÓZEFA, MARSZAŁKA (odc. wsch. od Al. Kościuszki w kier. wschodnim) – 1951 – 29 X 1956; MICKIEWICZA ADAMA (odc. zach. od Al. Kościuszki w kier. zachodnim) i **GŁÓWNA** (odc. wsch. od Al. Kościuszki w kier. wschodnim) – 30 X 1956 – 2 V 1979; MICKIEWICZA ADAMA, ALEJA (całość) – 3 V 1979 – 2 XII 1990; MICKIEWICZA ADAMA, ALEJA (odc. zach. od Al. Kościuszki do Alei Włókniarzy) i PIŁSUDSKIEGO JÓZEFA, MARSZAŁKA, ALEJA (odc. wsch. od Al. Kościuszki do wiaduktu kolei obwodowej) – od 3 XII 1990.

1929

- nr 19, z 12 V, s. 7: widok budynku na rogu Piotrkowskiej i Głównej z szyldem Firmy „Juliusz ROZNER”

1933

- nr 20, z 14 V, s. 5: widok ogólny fragmentu skrzyżowania ul. Głównej i Piotrkowskiej; widoczny również budynek kina „.....” przy ul. Głównej

= Inżynierska

Jaskulski:

INŻYNIERSKA⁸ – od 1 VI 1901; INGENIEURSTRASSE (1 I 1915 – 28 XI 1918); SCHLACHTHOFSTRASSE (1 I 1940 – 1947?); CLEINOWSTRASSE (194? – 19 I 1945).

= Jerzego, świętego

Jaskulski:

EKATERYNBURSKA (vel EKATERYNBURSKA, vel JEKATERYNBURSKA, vel SOBOROWA) – przed 1899 – 10 VI 1919; JEKATERINBURGERSTRASSE (1 I 1915 – 28 XII 1918); **JERZEGO ŚWIĘTEGO** (11 VI 1919 – do ok. I 1945); MACKENSENSTRASSE (od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945); JERZEGO (od ok. I 1945 – 3 VI 1991); **JERZEGO ŚWIĘTEGO** – od 4 VI 1991.

1929

- nr 49, z 1 XII, s. 3: fronton kościoła garnizonowego pw. św. Jerzego

1930

- nr 50, z 7 XII, s. 7: budowa bloku mieszkalnego dla oficerów i podoficerów garnizonu łódzkiego przy ul. Jerzego

1933

- nr 13, z 26 III, s. 2: fragment ul. Jerzego; widok od kościoła garnizonowego na zachodnią stronę ulicy, w kierunku ul. Cmentarnej

⁷ Początkowo kończyła się przy ścieżce, które później stała się ul. Pańską (Żeromskiego).

⁸ TA ?? APŁ, RGP 2737 (O zabrukowaniu dwóch nowych ulic przylegających do nieruchomości oddanej pod budowę nowej rzeźni miejskiej; III 1900 – VIII 1902; a może chodzi o rzeźnię na Bałutach ??); 2911 (O zabrukowaniu części ulicy Długiej i nowej ulicy koło Rzeźni Miejskiej; IV 1901 – VI 1903).

- nr 31, z 30 VII, s. 6: fragment ulicy przed kościołem garnizonowym
- nr 50, z 10 XII, s. 2: przysięga podchorążych łódzkiego garnizonu
 - defilada podchorążych na ul. Jerzego przed siedzibą Dowództwa DOK IV; dobrze widoczna kolumnada ogrodzenia Dowództwa

1935

- nr 7, z 17 II, s. 7: fragment ul. św. Jerzego, przed siedzibą DOK IV
- nr 19, z 12 V, s. 2: defilada wojska i organizacji społ.–politycznych z okazji święta 3 Maja na ul. Jerzego, na wysokości budynku DOK IV (**3.05.1935**); trzy zdjęcia

= Julianowska

Jaskulski:

= Juliusza

Jaskulski:

= Kapliczna

Jaskulski:

= Karola, świętego

porównaj: **ULICE** – F. Żwirki

Jaskulski:

PUSTA (Śródmieście) – od 1827 – 1863; **KAROLA, ŚWIĘTEGO** (odc. zach. od do) i **PUSTA** (odc. wsch. od do) – od 1863 – 5 VII 1933; **ZUCKNICK-STRASSE** (odc. wsch. od do) – II poł. XIX w.; **KAROLSTRASSE** (vel **KARL-STRASSE**; odc. zach. od do) i **PUSTASTRASSE** (odc. wsch. od do) – 1 I 1915 – 28 XII 1918; **ŻWIRKI FRANCISZKA, KAPITANA PILOTA** (odc. zach. od Piotrkowskiej do Zeromskiego Stefana) i **WIGURY STANISŁAWA, INŻYNIERA PILOTA** (odc. wsch. od Piotrkowskiej do Sienkiewicza Henryka) – od 6 VII 1933; **KARL-SCHEIBLER-STRASSE** (odc. zach. od do) i **SCHWEIKERT-ALLEE** (odc. wsch. od do) – od ok. 1 X 1939 do ok. 15 VI 1940; **ULRICH-VON-HUTTEN-STRASSE** (całość) – od ok. 16 VI 1940 – 19 I 1945.

= Karolewska

Jaskulski:

= Kazimierza, świętego

Jaskulski:

= Kilińskiego, Jana

porównaj: **ULICE** – Widzewska

Jaskulski:

WIDZEWSKA (vel **PRZĄDEK**) – od 17 VIII 1826 – 27 I 1919; **BUSZLINIE** – XIX/XX w.; (odc. na pd od ul. Przybyszewskiego Stanisława) – XIX/XX w.; **BUSCHLINIE** (1 I 1915 – 28 XII 1918); **KILIŃSKIEGO JANA** – od 28 I 1919; **BUSCHLINIE** (ok. 1 X 1939 – 19 I 1945).

BIBLIOGRAFIA:

[1] **PIERZCHAŁA** Wiesław, Mściciele z czerwonej brygady ziemi obiecanej, [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), nr 115, z 4 II 2011, s. 5 (dot. budynku przy ul. J. Kilińskiego 151).

= Konstantynowska

Jaskulski:

1935

- nr 2, z 13 I, s. 3: fragment fotoreportażu Włodzimierza Pfeiffera, który można zatytułować „Architektura współczesnej Łodzi”:
 - gmach dowództwa DOK IV przy ul. Konstantynowskiej ...; z podpisu: „reprezentacyjny gmach DOK IV, przebudowany z dawnych koszar rosyjskich w stylu nowoczesnym, obok pięknego gmachu mieszczącego urzędy wojskowe”

= Kopernika, Mikołaja

Jaskulski:

BIBLIOGRAFIA:

[1] APŁ, AmŁ, sygn. 3196 (Bruki – zabrukowanie ulic wiodących do stacji kolei warszawsko-kaliskiej; **Milsza** (Kopernika); oryginał i brudnopis; **1901–1902**)

[2] APŁ, AmŁ, sygn. 3017 (Przedłużenie ulic do Dworca Kaliskiego – **Milsza**, Benedykta, Cegielniana [2 plany]; **1904**)

[3] APŁ, AmŁ, sygn. 3018 (Przedłużenie ulic do Dworca Kaliskiego – **Milsza**, Benedykta, Cegielniana [10 planów]; **1909–1910**)

1931

– nr 31, z 2 VIII, s. 5: widok ogólny budynku frontowego Państwowej Fabryki Wyrobów Tytoniowych przy ul. M. Kopernika 62

1935

– nr 3, z 20 I, s. 4: widok ogólny Domu Noclegowego dla Chłopców, przy ul. M. Kopernika **55**

= **Kościelna**

Jaskulski:

= **Kresowa**

Jaskulski:

= **Krzemieniecka**

Jaskulski:

= **Księży Młyn**

porównaj: **OSIEDLA** – Księży Młyn

Jaskulski:

= **Kunitzera, Juliusza**

Jaskulski:

= **Limanowskiego Bolesława**

porównaj: **ULICE** – Aleksandrowska

Jaskulski:

ALEKSANDROWSKA, SZOSA (vel DO ALEKSANDROWA, SZOSA; **Zabieniec**) – przed 1900, przed 1915 do 11 XII 1928; ALEXANDROWER STRASSE (odc. wsch. od Zgierskiej do toru kolejowego) i ALEXANDROWER LANDSTRASSE (odc. zach. od toru kolejowego do granicy miasta) – 1 I 1915 – 27 XII 1918; ALEKSANDROWSKA (28 XII 1918 – 12 XII 1928); **LIMANOWSKIEGO BOLESŁAWA** (odc. wsch. od ul. Zgierskiej do wiaduktu kolejowego) i **ALEKSANDROWSKA** (odc. zach.: od wiaduktu do granicy miasta) – od 13 XII 1928 do ok. 1938; **LIMANOWSKIEGO BOLESŁAWA** (odc. wsch. od Zgierskiej do ...) i **PIERACKIEGO BRONISŁAWA** (odc. zach.: od ... do ...) – od ok. 1938 – 26 V 1946; ALEXANDERHOFSTRASSE (całość) – od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945); **LIMANOWSKIEGO BOLESŁAWA** (odc. wsch.: od ... do ...) i **ALEKSANDROWSKA** (odc. zach.: od ... do granicy miasta) – od 27 V 1946 do 24 I 1988; przedłużenie Aleksandrowskiej o ulice bez nazwy we wsiach Zimna Woda i Szatonia do granicy miasta w związku z powiększeniem obszaru Łodzi – od 25 I 1988.

= **Lipowa**

Jaskulski:

= **11 Listopada (ob. Legionów)**

Jaskulski:

= **Lokatorska**

Jaskulski:

= **Łagiewnicka**

Jaskulski:

TRAKT DO STRYKOWA – przed 1849 – przed 1863; **ŁAGIEWNICKA** – przed 1863; LAGIEWNICKER STRASSE (vel LAGIEWNIKER STRASSE, vel LAGIEWNIKER STRASSE; 1 I 1915 – 28 XII 1918); HANSEATENSTRASSE (ok. 1 X 1939 – ok. 15 VI 1940); SONNLEITE (ok. 16 VI 1940 – 19 I 1945); przedłużona w kierunku pn (od ... do ...) – od 26 V 1986.

1930

– nr 44, z 26 X, s. 3: fasada budynku Kasy Chorych m. Łodzi, ul. Łagiewnickiej 34/36 (poświęcony w XI 1930 r.)

– nr 48, z 23 XI, s. 5: – widok ogólny dworca autobusowego od strony ul. Łagiewnickiej (oddany do użytku w 192...)

– fragment elewacji frontowej budynku Kasy; przed nim samochody gości zaproszonych na uroczystość poświęcenia budynku (XI 1930)

1934

– nr 50, z 16 XII, s. 3: fasada Lecznicy Nr 1 Kasy Chorych przy ul. Łagiewnickiej 34/36

= Łaska

Jaskulski:

= Łączna

Jaskulski:

= Łakowa

Jaskulski:

= Łęczycka

Jaskulski:

= Marysińska (Baluty)

Jaskulski:

Przed 1914 r. – ul. Chłodna. Podczas I wojny światowej – Kleine Kühle strasse. Od 18.05.1920 r. – **Marysińska**. W okresie II wojny światowej początkowo Walhallstrasse, a następnie, po włączeniu jej w obszar łódzkiego getta – S-strasse.

1925

- nr 49, z 29 XI, s. 3: – rysunek projektowy elewacji frontowej „Sierocińca” dla dzieci po żołnierzach wojsk polskich przy ul. Marysińskiej
– projekt rzutu I piętra; autor projektu: Stanisław Kowalski

1935

- nr 13, z 31 III, s. 6: uroczystość jubileuszu 15-lecia „Sierocińca”; zdjęcie wykonane przed wejściem głównym

= Mielczarskiego

Jaskulski:

= Moniuszki, Stanisława

Jaskulski:

MEYERA, PASAŻ (vel MAJERA, PASAŻ)⁹ – od 1887 – 1919 (otwarta tylko dla ruchu pieszego); od 15 V 1905 (otwarta też dla ruchu kołowego); do 1906 r. prywatna ulica łódzkiego fabrykanta Ludwika Meyera); MEYERS ZEILE (15 I 1915 – 28 XII 1918); **MONIUSZKI STANISŁAWA** – od 1919; MEYERS PASSAGE (ok. X 1939 – 1 I 1940); DIETRICH-ECKART-STRASSE (1 I 1940 – 19 I 1945).

Powstała w 1887 r. jako prywatna ulica łódzkiego fabrykanta Ludwika Meyera, wzdłuż której wybudował kilka luksusowych kamienic z przeznaczeniem dla pracowników władz gubernialnych, której stolicą miała stać się Łódź, do czego ostatecznie nie doszło. Siedzibą guberni stał się Piotrków [Trybunalski po II wojnie światowej].

Początkowo otwarta tylko dla ruchu pieszego. Od 15 V 1905 r. także dla ruchu kołowego. Od ok. IV 1906 r. przekazana władzom Łodzi stała się ulicą publiczną¹⁰. Od 29 XII 1918 (w innych źródłach od ... 1919 r.) zmiana nazwy na S. Moniuszki i pod tym mianem do chwili obecnej.

Podczas II wojny światowej najpierw krótko Meyers passage (od ok. X 1939 do 1 I 1940), następnie – Dietrich-Eckart-Strasse (1 I 1940 – 19 I 1945).

BIBLIOGRAFIA:

[1] WILKOSZEWSKI Bronisław, *Widoki m. Łodzi*, Łódź ok. 1895 (k.,. 25: perspektywa ulicy z budynku „Grand-Hotelu”; na 1. planie ogród hotelowy; k. 36: perspektywa całej ulicy od strony ul. Piotrkowskiej

[2] [dom pod n-rem; foto z ok. 1888]; [w:] „Giewont”, 1928, nr 3, s. 58.

1924

- nr 2, z 24 VIII, s. 1: widok ogólny pasażu Meyera od wschodu ku zachodowi (w kierunku ul. Piotrkowskiej) z mylnym podpisem, że jest to widok ul. Piotrkowskiej; staloryt

1925

- nr 33, z 15 VIII, s. 7: postój taksówek na wysokości posesji nr 8 (ob. Izba Rzemieślnicza)

1924

⁹ APŁ, RGP Wyzd. Administr. 3549 (O przejęciu przez miasto ulicy prywatnej Pasaż Meyera w Łodzi; 18.02.1906–13.04.1906).

¹⁰ APŁ, RGP Wyzd. Administr. 3549 (O przejęciu przez miasto ulicy prywatnej Pasaż Meyera w Łodzi; 18.02.1906–13.04.1906).

– nr 14, z 1 IV, s. 3: siedziba VII Komisariatu Policji Państwowej przy ul. S. Moniuszki 8, udekorowana z okazji imienin J. Piłsudskiego (19.03.1928)

= Nad Łódką

Jaskulski:

= Naftowa

porównaj: **PALARNIE KAWY** – Zw. Sp-ni Spożywców. oddz. w Łodzi

Jaskulski:

= Narutowicza, Gabriela, prezydenta

Jaskulski:

Informacja prasowa „*ma powstać nowy budynek dla Uryhson'a (przemysłowca) wg projektu Gustawa Landau-[Guttentegera], na rogu Wschodniej i Dzielnej. 5-cio piętrowy, z windą, oświetleniem elektrycznym, centralnym ogrzewaniem itp.*”. („Rozwój”, 14/27 III 1911, nr 70, s. 4).

W 1938 r., w związku z budową łódzkiej rozgłośni „Polskiego Radia” przy ul. Narutowicza ..., przy ul. Konstytucyjnej, władze miasta postanowiły ułożyć bruk (w sumie 200 m.) na odcinku od ul. Zagajnikowej (ob. dr Kopcińskiego) do Konstytucyjnej [4].

BIBLIOGRAFIA:

- [1] BONISŁAWSKI Ryszard, Kamienica z gigantami. [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 8–9 VI 1996, nr 133, s. 6 [ul. Narutowicza 56]
- [2] PIERZCHAŁA Wiesław, Tajemnicze nietoperze braci Auerbach [Narutowicza 32]. [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), nr 170, 24 II 2012, s. 11
- [3] PIERZCHAŁA Wiesław, *Tempora mutantur* z ...diabłami i węzami. [Narutowicza 42]. [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), nr 174, 23 III 2012, s. 11
- [4] Miasto zabrukuje dojazd do przyszłego gmachu „Polskiego Radia” [od ul. Zagajnikowej do Konstytucyjnej], [w:] „Głos Poranny”, 21 IX 1937, nr 260, s. 8.
- [5] APŁ, AmŁ, sygn. 3255 (Bruki – zabrukowanie ulic **Dzielnej** i Tramwajowej [oryginał, brudnopis]; **1906–1908**)
- [6] APŁ, AmŁ, sygn. 3314 (Bruki – urządzenie drewnianego bruku na ul. Przejazd, Andrzeja, **Dzielnej** i Cegielnianej; **1912–1913**)

1925

– nr 33, z 15 VIII, s. 3: budynek PKO przy ul. Narutowicza 56 w trakcie prac wykończeniowych (ustawianie figur Atlasów); wykonawcy figur: Zygmunt Kowalewski i Feliks Giecewicz

1931

– nr 31, z 2 VIII, s. 5: dom bankowców (zbud. w latach 192... – 1930) na rogu Wierzbowej i G. Narutowicza
– widok ogólny od strony narożnika Wierzbowa–Narutowicza
– portal wejścia głównego na dziedziniec wewnętrzny (od ul. Wierzbowej)

1932

– nr 47, z 13 XI, s. 7: widok ogólny gmachu PKO (Narutowicza 56)

1935

– nr 16, z 20 IV, s. 5: – widok ogólny budynku Domu Starców i Kalek Łódzkiego Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności przy ul. G. Narutowicza 60 od strony południowo-wschodniego narożnika
– pensjonariusze w ogrodzie za Domem

= Nawrot

porównaj: **KOŚCIOŁY, CERKWIE, SYNAGOGI w Łodzi** – katolickie – świątynie – p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła

Jaskulski:

NAWRÓT (vel **NAWRÓT**; vel WIDZEWSKA (1887); vel GROTTLA (ok. 1900); od 1827 – 1863; ROZWADOWSKA (odc. zach. od ... do ...) i **NAWRÓT** (odc. wsch. od Piotrkowskiej do ...) – od 1863 – 17 III 1920; ROZWADOWSKASTRASSE (odc. zach. od ... do ...) i NAWROTSTRASSE (odc. wsch. od ... do ...) – 1 I 1915 – 28 XII 1918; **ZAMENHOFA LUDWIKA, DOKTORA** (odc. zach. od Piotrkowskiej do ...) i **NAWRÓT** (odc. wsch. od Piotrkowskiej do ...) – 18 III 1920 – 20 VI 1955; RICHTHOFENSTRASSE (odc. zach. od ... do ...) i HORST-WESSEL-STRASSE (odc. wsch. od ... do ...) – 1 I 1940 – 194?; HORST-WESSEL-STRASSE (całość) – 194? – 19 I 1945; **ZAMENHOFA LUDWIKA, DOKTORA** (odc. zach. od ... do ...) i JELIŃSKIEGO TEODORA (odc. wsch. od ... do ...) – od 21 VI 1955 – 27 VI 1956; **ZAMENHOFA LUDWIKA, DOKTORA** (odc. zach. od Piotrkowskiej do ...) i **NAWRÓT** (odc. wsch. od Piotrkowskiej do ...) – od 28 VI 1956.

1924

– nr 17, z 14 XII, s. 2: budynek nowododanej do użytku łaźni miejskiej (vel Miejskiej Łaźni)

Ludowej) na północno-zachodnim narożniku skrzyżowania ul. Nawrot i Wodnej

1932

– nr 44, z 30 X, s. 1: grupa uczestników uroczystości poświęcenia sztandaru Stow. Młodzieży Polskiej Żeńskiej; zdj. wykonane obok kościoła p.w. św. Apostołów Piotra i Pawła przy ul. Nawrot 104

1934

– nr 37, z 16 IX, s. 5: północno-zachodni narożnik skrzyżowania Piotrkowskiej i Nawrot; widoczna witryna składu Aptecznego S. Majewskiego i S-ka; ul. Piotrkowska 124

= Niciarniana

Jaskulski:

= Niemcewicz, Juliana Ursyna

Jaskulski:

= Nowa

Jaskulski:

= Nowo–Cegielniana

patrz: Śródmiejska

Jaskulski:

= Nowo–Marysińska

Jaskulski:

= Nowo–Pabianicka

Jaskulski:

= Nowo–Targowa (ob. Seweryna Sterlinga)

Jaskulski:

= Nowomiejska

Jaskulski:

= Obywatelska

Jaskulski:

= Ogrodowa

Jaskulski:

POŁNOCNA (vel GRANICZNA; *Śródmieście*)¹¹ – od 1821 – 1863; **OGRODOWA** (odc. zach. od Zachodniej do Srebrzyńskiej) i **POŁNOCNA** (odc. wsch. od Zachodniej do Źródłowej) – od 1863; **TOTENGASSE** (odc. zach.) i **DRUKARSKA** (odc. wsch. od [] do []) – II poł. XIX w.; GARTENSTRASSE (odc. zach. od [] do []) i NORDSTRASSE (odc. wsch. od [] do []) – 1 I 1915 – 28 XII 1918) i od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945.

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Giewont”, 1928, nr 3 (s. 133: narożnik pałacu Poznańskich; s. 183: fabryka Poznańskiego wg foto z 1900 r.)

[2] „Widoki m. Łodzi B. Wilkoszewskiego; Łódź 19... (widok ogólny fabryki Poznańskiego wg zdj. z ok. 1896 r.)

1924

– nr 18, z 21 XII, s. 4: budynek Tow. Śpiewaczego im. St. Moniuszki przy ul. Ogrodowej 34 (oddany do użytku 2.11.1920)

1929

– nr 37, z 15 IX, s. 6: boisko zakładowego klubu sportowego fabryki Poznańskiego przy ul. Ogrodowej []; w głębi widać budynki przy tej ulicy

1930

– nr 22, z 25 V, s. 2: dworzec autobusowy przy ul. Ogrodowej 7/9; stanowiska postojowe spółki autobusowej „Siła”

¹¹ APŁ, RGP, Wyd. Administracyjny, 2756 (O naprawie mostu na rzece Łódce przy ul. Północnej; IV 1900 – IX 1900); 3042 (O zabrukowaniu części ulic Północnej i Szulca, III 1902 – 25 XI 1904).

1932

- nr 34, z 21 VIII, s. 1: fragment ul. Ogrodowej przed wejściem głównym do Urzędu Wojewódzkiego Łódzkiego (w pałacu Poznańskich)

1933

- nr 16, z 15 IV, s. 6: biuro (z zewnątrz) Powszechnej Spółdzielni Spożywców w Łodzi, przy ul. Ogrodowej 72/74 (w oficynie)

1935

- nr 2, z 13 I, s. 3: fragment fotoreportażu Włodzimierza Pfeiffera, który można zatytułować „Architektura współczesnej Łodzi”:
 - gmach Urzędu Wojewódzkiego w d. pałacu Poznańskich przy ul. Ogrodowej ...; z podpisu: „siedziba władz w pałacu I.K. Poznańskiego, w stylu secesji, naśladującym cesarski wiedeński zamek Burg, zawiera mnóstwo wartościowych szczegółów we wnętrzu, w umeblowaniu sal i wytwornym hall’u”; foto z 1934 r.
- nr 38, z 22 IX, s. 5: ul. Ogrodowa 72/74: siedziba i magazyny Powszechnej Spółdzielni Spożywców w Łodzi
- nr 51, z 22 XII, s. 4: brama wiodąca na dziedziniec kościoła pw. św. Józefa; widok od strony ulicy Ogrodowej

= Pabianicka

Jaskulski:

Do stycznia 1940 r. (tj. do czasu włączenia Rudy Pabianickiej w obszar Litzmannstadt'u (Łodzi) kończyła się przed wiaduktem kolei obwodowej. Dalej była to szosa pabianicka.

1934

- nr 30, z 29 VII, s. 4: Inauguracja linii autobusowej z Łodzi, przez Łask, Zduńską Wolę do Sieradza (20.7.1934) przez przedstawicieli dyrekcji ŁWEKD i łódzkich dziennikarzy
 - uczestnicy inauguracji na tle autobusu „Polski Saurer” z tej linii; zdjęcie wykonane na szosie pabianickiej, przed zajezdnią tramwajową „Chocianowice” przy szosie pabianickiej
 - uczestnicy inauguracji; zdjęcie wykonane przed bramą zajezdni „Chocianowice” przy szosie pabianickiej

= Pańska (ob. Stefana Żeromskiego)

patrz: **ULICE** – Żeromskiego Stefana

Jaskulski:

= Pierackiego Bronisława, generała (ob. F.D. Roosevelta)

porównaj: **ULICE** – Ewangelicka

Jaskulski:

= Piłsudskiego, Józefa (ob. Wschodnia)

porównaj: **ULICE** – Wschodnia

Jaskulski:

WSCHODNIA¹² (Śródmieście) – od 1821 – 12 XII 1928; TEICHLINIE (odc. pd od [redacted] do [redacted]), STRUMPFWIRKERSTRASSE, vel POCZTOWA – przełom XIX/XX w.; STAROPOCZTOWA – 1899; OSTSTRASSE (1 I 1915 – 28 XII 1918); PIŁSUDSKIEGO JÓZEFA (13 XII 1928 – 26 V 1946); OSTSTRASSE (vel 11-STRASSE – odc. pn od [redacted] do [redacted]; nieistniejący) – od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945; **WSCHODNIA** – od 27 V 1946.

Upřednio ul. Wólczańska, od 13 XII 1928 do 26 V 1946 zmiana nazwy na „Józefa Piłsudskiego”. W okresie II wojny światowej (1 I 1940 – 19 I 1945) – Oststrasse.

1929

- nr 30, z 28 VII, s. 7: skrzyżowanie ul. J. Piłsudskiego [Wschodniej] i Nad Łódką [nie istnieje od poł. lat 70. XX w.]; 2 zdjęcia

1935

- nr 2, z 13 I, s. 3: fragment fotoreportażu Włodzimierza Pfeiffera, który można zatytułować „Architektura współczesnej Łodzi”: z podpisu: „dom przy ul. Piłsudskiego

¹² APŁ, RGP, Wyd. Adm., 2834 (O zabrukowaniu części ul. Wschodniej; X 1900 – XII 1901); 3467 (O zabrukowaniu części ul. Wschodniej w Łodzi; 12.05.1905).

Nr 19 (dawn. Wschodnia), na którym marmurowa tablica uwiecznia pobyt i aresztowanie Marszałka Piłsudskiego w r. 1892; stąd szły ze szpalt „Robotnika” słowa płomienne i groźne, niosące hasła wiary i buntu, aż do pamiętnej chwili aresztowania Marszałka.”

= Piotrkowska

Jaskulski:

PIOTRKOWSKI, TRAKT (vel TRAKT DO PIOTRKOWA, vel GOŚCINIEC NARODOWY, vel TRAKT CHAUSÉE) – od 1818 – 1823; **PIOTRKOWSKA** – od 1823 – 1863; **PIOTRKOWSKA** (odc. pd od Rynku Nowego Miasta do Górnego Rynku) i **NOWOMIEJSKA** (odc. pn od Rynku Nowego Miasta do Północnej) – od 1863; **PETRIKAUER STRASSE** (odc. pd od [] do []) i **NEUSTADTSTRASSE** (odc. pn od [] do []) – 1 I 1915 – 28 XII 1918; **ADOLF-HITLER-STRASSE** (odc. pd od pl. Wolności do Pabianickiej) i **NEUSTADTSTRASSE** (odc. pn od pl. Wolności do Północnej) – 1 I 1940 – 19 I 1945.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] (-is), *Jak oszukiwano dawny Magistrat. Podkład betonowy pod celasfaltem musi być zerwany i zastąpiony innym*; [w:] „Ilustrowana Republika”, 17 VII 1929, nr 193, s. 7.
- [1] (-is), *Tajemnica ulicy Piotrkowskiej. Niedbalstwo wyższego urzędnika magistrackiego [nacz. Wydz. Komunikacji – inż. Serwina; zwolniony z natychmiastowym skutkiem] naraziło miasto na olbrzymi straty. Asfaltowanie ulicy Piotrkowskiej odbywać się będzie normalnie*; [w:] „Ilustrowana Republika”, 20 VII 1929, nr 196, s. 7.

== odcinki niezidentyfikowane

1933

– nr 50, z 10 XII, s. 3: ul. Piotrkowska zimą

1935

– nr 51, z 22 XII, s. 2: ul. Piotrkowska zimą

== odcinki:

++ odcinek 1: Pl. Wolności – Próchnika/Rewolucji 1905 r.; nr-y: 2–12 i 1–11)

BIBLIOGRAFIA:

- [1] [perspektywa ul. Piotrkowskiej do pl. Wolności; zdjęcie wykonane tuż przed skrzyżowaniem w ulicami Próchnika/Rewolucji 1905 r.]; [w:] [B. Wilkoszewski], „Łódź”. Łódź ok. 1912, 1913.

1924

– nr 3, z 7 IX, s. 2: północno-zachodni narożnik skrzyżowania z obecnymi ul. A. Próchnika/Rewolucji 1905 r.; kamienica rezydencjonalna K. Scheblera (r. bud. 1882), od 193... dom Kasy Emerytalno-Pożyczkowej Pracowników Kolei Elektrycznej Łódzkiej; według stalorytu W. Walkiewicza z ok. 1853 r.

1928

– nr 14, z 1 IV, s. 3: wejście do filii redakcji „Kuriera Łódzkiego przy ul. Piotrkowskiej 11

1929

– nr 48, z 24 XI, s. 3: ul. Piotrkowska 4: witryna sklepu firmowego Zakładów Ogrodniczych w Rudzie Pabianickiej

1931

– nr 35, z 30 VIII, s. ...: wylot ul. Piotrkowskiej na pl. Wolności z widocznym budynkiem Archiwum Akt Dawnych m. Łodzi (d. Ratusza)

1934

– nr 33, z 19 VIII, s. 2: wylot ul. Piotrkowskiej z pl. Wolności; widok w kierunku południowym

s. 4: początkowy fragment ul. Piotrkowskiej; widok w kierunku południowym

– nr 51, z 23 XII, s. 3: wylot ul. Piotrkowskiej na Rynek Nowego Miasta (pl. Wolności) według stalorytu W. Walkiewicza z ok. 1853 (opubl. w książce O. Flatta, Opis miasta Łodzi, s. ...)

++ odcinek 2: Próchnika/Rewolucji 1905 – Jaracza/Więckowskiego; nr-y: 14–28 i 13–27)

++ odcinek 3: Jaracza/Więckowskiego – Narutowicza/Zielona; nr-y: 30–50 i 29–45)

++ odcinek 4: Narutowicza/Zielona – 6 Sierpnia/Traugutta; nr-y: 47–63 i 54–70

BIBLIOGRAFIA:

[1] [Wilkożewski Bronisław], *Widoki m. Łodzi* [album fotograficzny]; Łódź 1896, s. 32.

1928

– nr 24, z 10 VI, s. 1: zachodnia (nieparzysta) strona odcinka ul. Piotrkowskiej; widok w kierunku północnym

1929

– nr 20, z 19 V, s. 7: wystawa sklepu „S. Bieńkowski” (**Piotrkowska 55**), przygotowana przez właściciela na konkurs zorganizowany przez Towarzystwo Przyjaciół Wytwórczości Krajowej (I nagroda)

1930

– nr 45, z 1 XI, s. 5: widok ogólny budynku przy ul. Piotrkowskiej 56 (Biuro Główne Firmy „Składy Towarowe „Warrant”)

1932

– nr 24, z 12 VI, s. 6: fronton sklepu **odzieżowego** „Plutos” przy ul. **Piotrkowskiej 55**

1935

– nr 11, z 17 III, s. 7: reklama Polskiej Fabryki Obuwia „Leo” z Bydgoszczy i jej sklepu firmowego przy ul. Piotrkowskiej 56.

=== odcinek 5a: 6 Sierpnia/Traugutta – pasaż A. Rubinsteina (nr-y:)

1925

– nr 30, z 26 VII, s. 4: przedstawiciele władz Łodzi i dowództwa DOK IV przed „Grand Hotelem” w Łodzi w oczekiwaniu na defiladę 31 pp Strzelców Kaniowskich z okazji święta pułkowego (14 lipca)

– nr 34, z 23 VIII, s. 4: defilada 31 pułku piechoty Strzelców Kaniowskich z okazji święta pułkowego (14 VII); zdjęcie wykonane przed „Grand Hotelem”

=== odcinek 5b: 6 Sierpnia/Traugutta – S. Moniuszki (nr-y: 72–74)

1927

– nr 20, z 15 V, s. 3: widok ogólny budynku w którym na parterze mieściła się cukiernia Roszkowskiego (**3.05.1927**)

=== odcinek 6a: Pasaż A. Rubinsteina – A. Struga/J. Tuwima (nr-y: –)

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Giewont”, 1928, nr 3 (s. 72: pn-zachodni narożnik skrzyżowania A. Struga – Piotrkowska [r. 1914, wychodzące z Łodzi oddział rosyjskie; obecnie w tym miejscu „Saspol”)

1927

– nr 20, z 15 V, s. 3: szyld zakładu fotograficznego „J. Tyraspolski” przy ul. Piotrkowskiej **76**

=== odcinek 6b: S. Moniuszki – A. Struga/J. Tuwima (nr-y: –)

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Giewont”, 1928, nr 3 (s. 3: „Meisterhaus” [stan z 18... r.; s. 48: j.w.; litografia' s. 79: skrzyżowania ul. J. Tuwima – Piotrkowska; s. 126: południowy narożnik skrzyżowania ul. S. Moniuszki – Piotrkowska [cukiernia Roszkowskiego]

[2] (Ad), Szklane dachy Piotrkowskiej; [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 5–6 VII 2008, nr ..., s. 11.

[3] PIERZCHAŁA Wiesław, Drukarz Petersilge łaciną i cyrylicą pisany [Piotrkowska 86]; [w:] „Polska. Dziennik Łódzki”, 23 I 2012, nr 18, s. 7.

1929

– nr 48, z 24 XI, s. 3: witryna sklepu firmowego przy ul. Piotrkowskiej 76 gospodarstwa ogrodniczego w Rudzie Pabianickiej

=== odcinek 7: A. Struga/J. Tuwima – Nawrot/L. Zamenhoffa

1931

– nr 47, z 22 XI, s. 4: reklama „Philipsa” na frontonie pałacu Juliusza Heinzla przy ul. Piotrkowskiej 104 („Wystawa Philipsa”)

=== odcinek 8a: Nawrot – Roosevelta F.D.

=== odcinek 8a: Roosevelta F.D. / al. Piłsudskiego J. (nr-y: 146–154)

1929

– nr 20, z 19 V, s. 7: wystawa sklepu firmy handlowej „A. Spodenkiewicz” (**Piotrkowska 150**) przygotowana na konkurs zorganizowany przez Towarzystwo Przyjaciół Wytwórczości Krajowej (I nagroda)

1935

– nr 10, z 10 III, s. 2: okolicznościowa , wystawa wielkanocna w sklepie spożywczym firmy „Artur Zielke”, ul. **Piotrkowska 152**

=== odcinek 8c: Zamenhoffa L. – al. Mickiewicza Adama

1929

– nr 19, z 12 V, s. 7: widok budynku na rogu Piotrkowskiej i Główniej z szyldem firmy „Juliusz Rozner”

=== odcinek 9: Al. A. Mickiewicza/Al. J. Piłsudskiego – S. Żwirki/F. Wigury

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Panorama”, 9 X 1932, s. 3 (domek przy ul. Piotrkowskiej 175, w którym zmarł Ira Aldrige)

1933

– nr 20, z 14 V, s. 5: widok ogólny fragmentu skrzyżowania ul. Główniej i Piotrkowskiej; widoczny również budynek kina „.....” przy ul. Główniej

=== odcinek 10: S. Żwirki/F. Wigury – Brzeźna/Radwańska

=== odcinek 11: Brzeźna/Radwańska – **św. Stanisława/.... Tymienieckiego**

1925

– nr 30, z 26 VII, s. 4: pododdziały 31 pp przygotowane do defilady z okazji święta pułkowego (14 VII; zdjęcie wykonane na ul. Piotrkowskiej, przed katedrą)

=== odcinek 12: **św. Stanisława/.... Tymienieckiego** – Milionowa/Czerwona

=== odcinek 13: Milionowa / Czerwona – Pl. S. Reymonta

=== odcinek 14: Pl. Reymonta – Sieradzka

BIBLIOGRAFIA:

[1] (MAK), Górala nam żal. [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 6.01.2006, nr 5, s. 8 (dotyczy tzw. kamienicy „pod góralem” przy ul. Piotrkowskiej 292).

[2] (MAK), Góral sprzed lat. Ten slajd to prawdopodobnie jedyna dokumentacja kamienicy z tego okresu. [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 3.03.2006, nr 53, s. 8.

[3] CHARTLIŃSKA Agnieszka, Góral młodopolski, kamienica pastelowa. Zbliża się finał akcji „Dziennika Łódzkiego”, mającej na celu ratowanie rzeźby [górala] przy ul. Piotrkowskiej 292. [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, nr 73,

= Podleśna

Jaskulski:

PODLEŚNA (vel LEŚNA, vel NESTLERA; **Śródmieście**) – przed 1899 – 28 XI 1938; UNTERWALDSTRASSE (1 I 1915 – 28 XII 1918); **SKŁODOWSKIEJ-CURIE MARII** – od 29 XI 1938; BOELCKESTRASSE (1 I 1940 – 19 I 1945).

1929

– nr 49, z 1 XII, s. 7: widok ogólny budynku od strony narożnika; nad wejściem do kliniki „Betleem” tablica z nazwą „Szpital Pebody-Montgomery” (???)

1930

– nr 40, z 28 IX, s. 3: widok ogólny kościoła mariawickiego pw. św. Piotra i Pawła, przejętego w 1930 r. przez kościół katolicki

= Pomorska

Jaskulski:

ŚREDNIA¹³ (Śródmieście) – od 1821 – 1863; **NOWO-BRZEZIŃSKA** (odc. wsch. od [] do []) – przelom XIX i XX w.; KONSTANTYNOWSKA (odc. zach. od Rynku Nowego Miasta do []) i **ŚREDNIA** (odc. wsch. od Rynku Nowego Miasta do []; 1863 – 10 II 1920); KONSTANTINER STRASSE (odc. zach. od [] do []) i MITTELSTRASSE (odc. wsch. od [] do []; 1 I 1915 – 28 XII 1918); KONSTANTYNOWSKA (odc. zach. od Pl. Wolności do []) i **POMORSKA** (odc. wsch. od Pl. Wolności do []; 11 II 1920 – 12 XII 1928); 11 LISTOPADA (odc. zach. od Pl. Wolności do []) i **POMORSKA** (odc. wsch. od Pl. Wolności do []; 13 XII 1928 – 26 V 1946); GENERAL-LITZMANN-STRASSE (odc. zach. od Deutschland platz do []) i MITTELSTRASSE (odc. wsch. od Deutschland platz do []; ok. 1 X 1939 do ok. 15 VI 1940); GENERAL-LITZMANN-STRASSE (odc. zach. od Deutschland platz do []) i FRIEDRICHSTRASSE (odc. wsch. od Deutschland platz do []; ok. 16 VI 1940 – 194?); GENERAL-LITZMANN-STRASSE (odc. zach. od Deutschland platz do []) i FRIDERICUSSTRASSE (odc. wsch. od Deutschland platz do []; 194? – 19 I 1945); OBROŃCÓW STALINGRADU (vel BOHATERÓW STALINGRADU; odc. zach. od Placu Wolności do []) i **POMORSKA** (odc. wsch. od Placu Wolności do []; I 1945 – 26 V 1946); OBROŃCÓW STALINGRADU (odc. zach. od Pl. Wolności do Pl. Włokniarzy) i NOWOTKI MARIANA (vel NOWOTKI MARCELEGO; odc. wsch. od Pl. Wolności do []; 27 V 1946 – 6 XI 1990); OBROŃCÓW STALINGRADU (odc. zach. od Pl. Wolności do []) i **POMORSKA** (odc. wsch. od Pl. Wolności do []; 7 XI 1990 – 8 III 1994); **LEGIONÓW** (odc. zach. od Pl. Wolności do []) i **POMORSKA** (odc. wsch. od Pl. Wolności do []) – od 9 III 1994.

BIBLIOGRAFIA:

[1] – APŁ, AmŁ, sygn. 22950, k. 23 (szkic sytuacyjny z uwzględnieniem numerów policyjnych, **10 X 1929**; 20 x 349 cm)

– APŁ, AmŁ, sygn. 22956, k. 584 (ul. Pomorska. Nowa numeracja policyjna; 17 x 20 cm 23, III 1927)

= Północna

porównaj: **TORY** – kolarski „Helenów”

Jaskulski:

PÓŁNOCNA (vel GRANICZNA; Śródmieście)¹⁴ – od 1821 – 1863; **OGRODOWA** (odc. zach. od Zachodniej do Srebrzyńskiej) i **PÓŁNOCNA** (odc. wsch. od Zachodniej do Źródłowej) – od 1863; **TOTENGASSE** (odc. zach.) i **DRUKARSKA** (odc. wsch. od [] do []) – II poł. XIX w.; GARTENSTRASSE (odc. zach. od [] do []) i NORDSTRASSE (odc. wsch. od [] do []) – 1 I 1915 – 28 XII 1918) i od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945.

1925

– nr 30, z 26 VII, s. 2: budynki przy ul. Północnej 40 – 44 (m.in. szpital ewangelicki „Dom Miłosierdzia”); widok od tyłu, od strony toru helenowskiego

– nr 30, z 9 VIII [jest mylnie „2 VII” – WŻ], s. 2: budynek przy ul. Północnej 40; widok od strony toru helenowskiego; **2 zdjęcia**

1926

– nr 22, z 30 V, s. 3: budynki przy ul. Północnej 40 – 44; widok od strony toru helenowskiego (**23.05.1926**)

1928

– nr 40, z 30 IX, s. 7: budowa nowego gmachu dla szpitala ewangelickiego przy ul. Północnej 42

1934

– nr 24, z 17 VI, s. 4: panorama budynków przy ul. Północnej, w tym szpitala ewangelickiego; widok od strony toru kolarskiego „Helenów”

= Przejazd (ob. Juliana Tuwima)

Jaskulski:

BIBLIOGRAFIA:

[1] APŁ, AmŁ, sygn. 3314 (Bruki – urządzenie drewnianego bruku na ul. **Przejazd**, Andrzeja, Dzielnej i Cegielnianej; **1912–1913**).

1931

– nr 17, z 26 IV, s. 4: fragment budynku przy ul. Przejazd 14

= Przędzalniana

Jaskulski:

= Pusta

Jaskulski:

¹³ APŁ, RGP, Wyd. Administracyjny, **2586** (O zabrukowaniu przedłużenia ul. Średniej w Łodzi, I 1899 – II 1902), **11158** (O zaliczeniu drogi III rzędu, od ul. Średniej w Łodzi do Nowosolnej w powiecie łódzkim do II rzędu, 28.02.1913 – 9.07.1913).

¹⁴ APŁ, RGP, Wyd. Administracyjny, **2756** (O naprawie mostu na rzece Łódce przy ul. Północnej; IV 1900 – IX 1900); **3042** (O zabrukowaniu części ulic **Północnej** i Szulca, III 1902 – 25 XI 1904).

= Retkińska

Jaskulski:

1929

– nr 2, z 13 I, s. 3: budynek „Kasy Spółdzielczej” we wsi Retkinia; obok kościoła

= Rokicińska

porównaj: RYNKI – Wodny Rynek

Jaskulski:

Do wybuchu II wojny światowej kończyła się na granicy miasta, którą w tym miejscu był wiadukt kolei obwodowej. Zaczynała się za ówczesnym Wodnym Rynkiem (dziś pl. Zwycięstwa). Od 12 VI 1990 r. al. J. Piłsudskiego (od Piotrkowskiej – wchłonęła też d. ul. Główną, której była przedłużeniem do granicy miasta).

BIBLIOGRAFIA:

[1] Domy-*miasta*; [w:] „Kurier Łódzki” 3 III 1935, nr 61, s. 5 (reporterski opis kamienicy przy ul. Rokicińskiej 17)

1933

– nr 41, z 8 X, s. 3: fronton sklepu spółdzielczego Spółdzielni Byłych Wojskowych „Federacja”, przy ul. Rokicińskiej 111.

1935

– nr 10, z 10 III, s. 7: fragment wschodniej strony ul. Rokicińskiej, pomiędzy ul. Szpitalną a Graniczną i stojące przy niej, dawno już wyburzone, parterowe domki podobne do zabudowy wiejskiej

= Rzgowska

Jaskulski:

TRAKT DO PIOTRKOWA (vel DO RZGOWA, DROGA; *chojny*) – przed 1849 – 1873; RZGOWSKA (przed 1873 – 20 VI 1955); RZGOWER STRASSE (1 I 1915 – 28 XII 1918); HEERSTRASSE (ok. 1 X 1939 – 19 I 1945); KALISZEWSKIEGO BOLESŁAWA (21 VI 1955 – 27 VI 1956); **RZGOWSKA** – od 28 VI 1956.

BIBLIOGRAFIA:

[1] [fragment ul. Rzgowskiej w okolicy f-ki W. Stolarowa (nr 26/28); [w:] „Giewont”, 21928, nr 3, s. 226.

1925

– nr 23, z 7 VI, s. 12: fragment ul. Rzgowskiej na wysokości skrzyżowania z ul. Dąbrowską

1927

– nr 21, z 22 V, s. 3: ul. Rzgowska przy przejeździe kolejowym: brama powitalna na cześć prez. RP Ign. Mościckiego, goszczącego w Łodzi z okazji wręczenia sztandaru 28 pułkowi Strzelców Kaniowskich (15.05.1927)

1930

– nr 22, z 25 V, s. 1: meta biegu przełajowego na ul. Rzgowskiej (w okolicy przejazdu kolejowego), zorganizowanego przez redakcję z „Kuriera Łódzkiego”
– nr 31, z 27 VII, s. 4: fragment szosy Łódź-Piotrków, na wysokości ostrego skrętu za kościołem św. Wojciecha (ob. w okolicy ul. Paradnej); przy drodze widoczny wiatrak

1931

– nr 22, z 31 V, s. 7: widok ogólny sklepu spożywczego E. Klektau’a mieszczącego się w domu narożnym na rogu Dąbrowskiej i Rzgowskiej (Rzgowska 32)

1933

– nr 52, z 23 XII, s. 2: budynek parafialnego „Domu Ludowego”, ul. Rzgowska 84 (od 1936 r. również kino „Roma”; 17.12.1933)

1935

– nr 23, z 9 VI, s. 6: podpis pod zdjęciem: „Łódź trapi plaga szczurów. Oto mały plon [34 martwych szczurów] w jednej z posesji przy ul. Rzgowskiej”

= Sejmowa

Jaskulski:

= Sienkiewicza, Henryka

Jaskulski:

Pierwotnie Dzika (1827–1888), następnie Mikołajewska. Miano Henryka Sienkiewicza otrzymała
1916 roku.

1934

– nr 44, z 4 XI, s. 7: widok ogólny budynku Szpitala im. Świętej Rodziny od strony narożnika od ulic H. Sienkiewicza i S. Wigury

1935

– nr 2, z 13 I, s. 3: panorama fragmentu parku im. H. Sienkiewicza [od wschodu ku zachodowi]; w głębi widać dom przy ul. Sienkiewicza ... i ogólną panoramę zachodniej strony ulicy na wysokości parku

= 6 Sierpnia

Jaskulski:

= Skarbowa

Jaskulski:

= Skorupki, Ignacego, księdza

Jaskulski:

= Skwerowa

Jaskulski:

= Smugowa

Jaskulski:

= Spacerowa

Jaskulski:

= Srebrzyńska

Jaskulski:

DO SREBRNEJ, DROGA (vel SREBRNA) – przed 1890 – do ok. 1893; MANIA, SZOSA (vel SREBRZYŃSKA, SZOSA; odc. zach. od do) i SREBRNA (odc. wsch. od do) – 1893 – do ok. 1900; SREBRZYŃSKA (całość; od Cmentarnej do obecnej Al. Włókniarzy) – od ok. 1900 – 20 VI 1955 i od 28 VI 1956; NEUE SILBERSTRASSE (całość) – (1 I 1915 – 28 XII 1918); SCHRIEBENAUER STRASSE (całość) – od ok. 1 X 1939 do ok. 15 VI 1940; VON-PLETTENBERG-STRASSE (odc. zach. od do) i GARTENSTRASSE (odc. wsch. od do) – od ok. 16 VI 1940 – 19 I 1945; [jak w okresie do 1945 do 1955 ?]; BARONA HENRYKA (całość) – 21 VI 1955 – 28 VI 1956.

BIBLIOGRAFIA:

[1] Księga pamiątkowa X-lecia Samorządu łódzkiego... . Łódź 1929, s. 248 (widok ogólny bloków osiedla im. J. Montwiłła-Mireckiego od strony ul. Srebrzyńskiej)

1930

– nr 36, z 31 VIII, s. 7: uroczystość poświęcenia składu oddz. łódzkiego Górnośląskiego Towarzystwa Węglowego „Ge-Te-Wu”, przy ul. Srebrzyńskiej 16
– widok ogólny budynku głównego oddz. łódzkiego
– plac składowy węgla

1934

– nr 36, z 9 IX, s. 8: podpis pod zdjęciem: „Roboty ziemne Gazowni Miejskiej w Łodzi. Rewizja rur 14-calowych i przekładanie 8-calowych przy ul. Srebrzyńskiej

– nr 37, z 16 IX, s. 8: jak wyżej, c.d. fotoreportażu:

s. 2: grupa robotników w wykopie

s. 5: grupa robotników „in corpore” pracująca przy ul.

Srebrzyńskiej; miejsce wykonania zdjęcia nie do ustalenia)

1935

– nr 29, z 21 VII, s. 8: regulacja koryta rzeki (wymurowanie dna i brzegów oraz zakrycie) w rejonie ul. Srebrzyńskiej 101 (dom po prawej stronie); rejon dawnej fabryki Meyera

= Struga Andrzeja, św. (ob. Andrzeja Struga)

porównaj: OSOBY – ROSICKI Andrzej

Jaskulski:

BIBLIOGRAFIA:

- [1] PIERZCHAŁA Wiesław, *Alfa, omega, cyrkiel i...* [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A, 29-29.10.2006, nr, s. 22 (restauracja kamienicy przy ul. A. Struga 2)
- [2] Zdasz., *Ulica Andrzeja w Łodzi*; [w:] „Dziennik Łódzki”, 19.01.1947, nr 18, s. 7.
- [3] APŁ, AmŁ, sygn. 3314 (Bruki – urządzenie drewnianego bruku na ul. Przejazd, **Andrzeja**, Dzielnej i Cegielnianej; 1912–1913).

= Strzelców Kaniowskich; właśc.: 28 Pułku Strzelców Kaniowskich

Jaskulski:

LUIZY¹⁵ (vel LUDWIKI; vel LUDWIKI, ŚWIĘTEJ; vel LUIZY, DROGA) – przed 1883 – do 1921; LUISENSTRASSE (1 I 1915 – 28 XII 1918); **28 PUŁKU STRZELCÓW KANIOWSKICH** (od 1921 – do 26 V 1946); LUISENSTRASSE (1 I 1940 – 1947); TAUENSTRASSE (vel TAUENSTRASSE) – 1947 – 19 I 1945; STRZELCÓW KANIOWSKICH (27 V 1946 – 1952); HUTORA CZESŁAWA (..... 1952 – 6 XI 1990); **28 PUŁKU STRZELCÓW KANIOWSKICH** – od 7 XI 1990.

1925

- nr 37, z 13 IX, s. 2: połączenie kanałów kanalizacyjnych klasy II i III pod skrzyżowaniem ul. Strzelców Kaniowskich i A. Struga

= Szosa karolewska

patrz: **ULICE** – Karolewska

– Szosa rokicińska (ob. Rokicińska)

patrz: **ULICE** – Główna

– Szosa pabianicka (ob. Pabianicka)

patrz: **ULICE** – Pabianicka

= Śródmiejska (ob. St. Więckowskiego)

Jaskulski:

1925

- nr 29, z 19 VII, s. 4: budynek koszar 28 pp (koszary im. J. Piłsudskiego) na rogu ulic Śródmiejskiej i Żeligowskiego)

= Targowa

Jaskulski:

1930

- nr 30, z 20 VII, s. 4: widok z góry Gazowni Miejskiej przy ul. Targowej; zdj. z 1928 r., (opubl. też w „Giewont”, 1928, nr 3, s. 161)
- nr 44, z 26 X, s. 4: jedna z bram wjazdowych do Zjednoczonych Zakładów K. Scheiblera i L. Grohmana, tzw. „beczki grohmanowskie”; zdj. z 1928 r. (opubl. z „Giewont”, 1928, s. 129)

1935

- nr 1, z 6 I, s. 5: widok ogólny budynku Zarządu spółki akcyjnej Zjednoczone Zakłady Włókiennicze K. Scheiblera i L. Grohmana przy ul. Targowej 65 (róg Targowej i Fabrycznej); zdjęcie z ok. 1934 r.
- nr 5, z 2 II, s. 6: widok ogólny fabryki (2 przędzalnie, tkalnia, wykończalnia i farbiarnia) przy ul. Targowej według rysunku reklamowego W..... Walkiewiczza [?]; widoczna również m.in. główna brama wjazdowa, tzw. „beczki grohmanowskie”
- nr 17, z 28 IV, s. 6: **główna reprezentacyjna** brama wjazdowa do Zjednoczonych Zakładów K. Scheiblera i L. Grohmana, tzw. „beczki grohmanowskie”

= Teresy, świętej

Jaskulski:

= Tkacka

Jaskulski:

¹⁵ APŁ, RGP, Wydż. Administracyjny, **2745** (O zabrukowaniu ulicy Luizy; III 1900 – I 1901); **2971** (O zabrukowaniu części ul. Luizy i Podleśnej, IX 1901 – X 1903); **3021** (O zabrukowaniu części ulic Zakątnej i **Luizy**, II 1902 – XI 1903); **3340** (O przeprowadzeniu na gruntach małż. Szulc przedłużenia ulic Nowo-Cegielnianej, Zielonej, **św. Luizy** i innych w m. Łodzi; V 1904 – V 1907)

= Tramwajowa

- porównaj: – **KOLEJE** – Kolej Elektryczna Łódzka
– **OCHRINKI**
– **SZPITALE – im. Marii Magdaleny**
– **WIADUKTY** – ul. Tramwajowa

Jaskulski:

NOWO-WYSOKA – przed 1901 – 1 VI 1901; **TRAMWAJOWA** – od 1 VI 1901; AM STRASSENBAHNHOF (1 I 1915 – 28 XII 1918); LISTSTRASSE (ok. 1 X 1939 – 19 I 1945).

Wiadukt pod torami kolejowymi, umożliwiający przejazd pomiędzy ul. G. Narutowicza a J. Tuwima został oddany do użytku **jesienią** 1937 roku. Do tego czasu funkcjonowało tylko przejście piesze, zwane „tunelem”, które było jednym z najniebezpieczniejszych wieczorem miejsc w Łodzi. Stałym problemem tego wiaduktu było zalewanie ulicy pod nim podczas każdego większych opadów. Linia tramwajowa na Tramwajowej, a w zasadzie jej przedłużenie do ówczesnej ul. Przejazd, została oddana do użytku wraz wiaduktem. W r. 2014, w związku z budową nowego dworca Łódź-Fabryczna został wyburzony, a w jego miejsce powstał nowy wiadukt.

BIBLIOGRAFIA:

- [1]– APŁ, AmŁ, sygn. 3255 (Bruki – zabrukowanie ulic Dzielnej i **Tramwajowej** [oryginał, brudnopis]; **1906–1908**)
– APŁ, AmŁ, sygn. 21839 (szkic projektowanej ulicy na odcinku od ul. Tramwajowej do Lindley’a; skala 1 : 1000; **1938**)

1925

- nr 42, z 18 X, s. 11: budynek przy ul. Tramwajowej 15, w tym czasie I Miejski Dom Wychowawczy dla Niemowląt

1932

- nr 45, z 6 XI, s. 3: widok wejścia głównego do budynku Dyrekcji „Kolei Elektrycznej Łódzkiej” (tramwaje miejskie), ul. Tramwajowa 6

= Traugutta, Romualda

Jaskulski:

= Trenknera

Jaskulski:

= Trębacka

Jaskulski:

PRZY ROLI XIEŻEJ – od ok. 1823 – 1 VI 1901; **TRĘBACKA** (vel **TREMBACKA**, vel **HANDLOWA**; 1 VI 1901 – przed 1913); **TRĘBACKA** (odc. pd od ul. G. Narutowicza do [.....]) i **NOWO-TRĘBACKA** (odc. pn od [.....] do [.....]) – przed 1913 – 26 V 1946; **TROMPETERWEG** (1 I 1915 – 28 XII 1918); **TROMMELSTRASSE** (od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945); **UNIWERSYTECKA** – od 27 V 1946.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] APŁ, RGP, Wydż. Adm., 3055 (O zabrukowaniu ul. Trębackiej i drogi do nowego cmentarza [na Dołach]; IV 1902 – XII 1904).

1934

- nr 50, z 16 XII, s. 3: gmach Sądu Grodzkiego u zbiegu ulic Cegielnianej (S. Jaracza) i Trębackiej (Uniwersytecka)

= Tymienieckiego Wincentego, biskupa

- patrz: **ULICE** – św. Emilii
porównaj: **OSOBY** – **TYMIENIECKI** Wincenty (biskup)

Jaskulski:

Od ok. 1837 r. do 7 listopada 1990 r. – ul. św. Emilii.

= Widzewska

- porównaj: **ULICE** – **KILIŃSKIEGO, Jana**

Jaskulski:

WIDZEWSKA (vel **PRZĄDEK**) – od 17 VIII 1826 – 27 I 1919; **BUSZLINIE** – XIX/XX w.; (odc. na pd od ul. Przybyszewskiego Stanisława) – XIX/XX w.; **BUSCHLINIE** (1 I 1915 – 28 XII 1918); **KILIŃSKIEGO JANA** – od 28 I 1919; **BUSCHLINIE** (ok. 1 X 1939 – 19 I 1945).

1933

- nr 44, z 29 X, s. 6: f-kopia 1. strony dokumentu z 17 III 1826, ze zbioru łódzkiego Archiwum Akt Dawnych, z poleceniem Rajmunda Rembieleńskiego dla burmistrza Łodzi – Antoniego Czarkowskiego, oznakowania domów tzw.

- „dozorców prądniczych”, m.in. przy Widzewskiej
- nr 45, z 5 XI, s. 7: jak wyżej; 2. strona tego dokumentu, zawierająca również polecenie nadania traktom nazw: ul. Widzewskiej, ul. Zarzewskiej i ul. Wólskiej (Wólczańska), z własnoręcznym podpisem R. Rembienińskiego

= Wierzbowa

Jaskulski:

1931

- nr 31, z 2 VIII, s. 5: dom bankowców (zbud. w latach 192... – 1930) na rogu Wierzbowej i G. Narutowicza
 - widok ogólny od strony narożnika Wierzbowa–Narutowicza
 - portal wejścia głównego na dziedziniec wewnętrzny (od ul. Wierzbowej)

= Wigury, Stanisława, inż. pilota

porównaj: **OSOBY – WIGURA** Stanisław

Jaskulski:

PUSTA (Śródmieście) – od 1827 – 1863; **KAROLA, ŚWIĘTEGO** (odc. zach. od do) i **PUSTA** (odc. wsch. od do) – od 1863 – 5 VII 1933; **ZUCKNICK–STRASSE** (odc. wsch. od do) – II poł. XIX w.; **KAROLSTRASSE** (vel **KARL–STRASSE**; odc. zach. od do) i **PUSTASTRASSE** (odc. wsch. od do) – 1 I 1915 – 28 XII 1918; **ŻWIRKI FRANCISZKA, KAPITANA PILOTA** (odc. zach. od Piotrkowskiej do Żeromskiego Stefana) i **WIGURY STANISŁAWA, INŻYNIERA PILOTA** (odc. wsch. od Piotrkowskiej do Sienkiewicza Henryka) – od 6 VII 1933; **KARL–SCHEIBLER–STRASSE** (odc. zach. od do) i **SCHWEIKERT–ALLEE** (odc. wsch. od do) – od ok. 1 X 1939 do ok. 15 VI 1940; **ULRICH–VON–HUTTEN–STRASSE** (całość) – od ok. 16 VI 1940 – 19 I 1945.

Ulica otrzymała to miano 6 VII 1933 r. po katastrofie lotniczej w wyniku której zginął wraz z F. Żwirką (.....) 1932 r. pod Cierlickiem na Zaolziu)

1934

- nr 44, z 4 XI, s. 7: widok ogólny budynku Szpitala im. Świętej Rodziny od strony narożnika ulic H. Sienkiewicza i S. Wigury

= Wodna

Jaskulski:

= Wólczańska

porównaj: **ULICE – Wólska**

Jaskulski:

WÓLSKA – od 17 VIII 1826 – ok. 1828; **WÓLCZAŃSKA** (vel **WULCZAŃSKA**) – od ok. 1828; **SPINNLINIE** (1 I 1915 – 28 XII 1918 i od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945).

1929

- nr 32, z 11 VIII, s. 3: oddział łódzkiej policji konnej na placu ćwiczeń przy ul. Wólczańskiej 111

1933

- nr 44, z 29 X, s. 6: f-kopia 1. strony dokumentu z 17 III 1826, ze zbioru łódzkiego Archiwum Akt Dawnych, z poleceniem Rajmunda Rembienińskiego dla burmistrza Łodzi – Antoniego Czarkowskiego oznakowania domów tzw. „dozorców prądniczych”
- nr 45, z 5 XI, s. 7: jak wyżej; 2. strona tego dokumentu zawierającego również polecenie nadania traktom nazw: ul. Widzewskiej, ul. Zarzewskiej i ul. Wólskiej (Wólczańskiej), z własnoręcznym podpisem R. Rembienińskiego

1938

- nr 39, z 25 IX, s. 6: stary drewniany budynek przy ul. Wólczańskiej 155

= Wólska

porównaj: **ULICE – Wólczańska**

Jaskulski:

WÓLSKA – od 17 VIII 1826 – ok. 1828; **WÓLCZAŃSKA** (vel **WULCZAŃSKA**) – od ok. 1828; **SPINNLINIE** (1 I 1915 – 28 XII 1918 i od ok. 1 X 1939 – 19 I 1945).

1933

- nr 44, z 29 X, s. 6: f-kopia 1. strony dokumentu z 17.03.1826, ze zbioru łódzkiego Archiwum Akt Dawnych, z poleceniem Rajmunda Rembienińskiego dla burmistrza Łodzi – Antoniego Czarkowskiego, oznakowania domów tzw.

- „dozorców prądniczych”, m.in. przy Wólskiej
– nr 45, z 5 XI, s. 7: jak wyżej; 2. strona tego dokumentu, zawierająca również polecenie nadania traktom nazw: ul. Widzewskiej, ul. Zarzewskiej i ul. Wólskiej (Wólczańska), z własnoręcznym podpisem R. Rembienińskiego

= Wrześnińska

Jaskulski:

BIBLIOGRAFIA:

- [1] BONISŁAWSKI Ryszard, Kościuszek z ulicy Wrześnińskiej. [w:] „Dziennik Łódzki”, wyd. A 15-16 V 2004, nr 113, s. 18 (dom przy ul. Wrześnińskiej 4 Marii i Stefana Szyłke).

= Wschodnia

porównaj: **ULICE** – Piłsudskiego, Józefa

Jaskulski:

Nazwa od 1821 roku. W okresie 13 XII 1928 – 26 V 1946 zmiana nazwy na „Józefa Piłsudskiego”. W okresie II wojny światowej (1 I 1940 – 19 I 1945) – Oststrasse.

= Wyspiańskiego, Stanisława

Jaskulski:

= Wspólna

Jaskulski:

WSPÓLNA – przed 1912; GENOSSENWEG (1 I 1915 – 28 XII 1918); przedłużona od [] do [] – od 1933; WINZERWEG (ok. 1 X 1939 – 19 I 1945).

BIBLIOGRAFIA:

- [1] Księga pamiątkowa 10-lecia samorządu łódzkiego..., Łódź 1928, s. 136 (fronton Szkoły Powszechnej nr 30, przy u. Wspólnej 5/7)
[2] „Giewont”, 1928, nr 3, s. 122 ((fronton Szkoły Powszechnej nr 30, przy u. Wspólnej 5/7)
[3] *Na pogorzeliisku, 11 ludzi z ul. Wspólnej [9] bez dachu nad głową. Pogorzelcy korzystają z pomocy opieki społecznej;* [w:] „Kurier Łódzki” 21 III 1935, nr 79, s. 4

= Zagajnikowa

Jaskulski:

PODZAGAJNA (vel **POD ZAGAJNIKOWA**, vel **PODZAGAJNIK**) – ok. 1840 – przed 1898; **PODZAGAJNIK** (od [] do []) i **ZAGAJNIK** (od [] do []) – przed 1898 – 31 V 1901; **ZAGAJNIKOWA** (1 VI 1901 – 9 III 1937); **AN DER SCHONUNG** (1 I 1915 – 28 XII 1918); **KOPCIŃSKIEGO STEFANA, DOKTORA** – od 10 III 1937; **WILHELM-GUSTLOFF-STRASSE** (1 I 1940 – 19 I 1945).

1928

- nr 39, z 23 IX, s. 3: uroczystość poświęcenia budowy domów „kolonii oficerskiej” przy ul. Zagajnikowej
– moment odczytania aktu erekcyjnego
– uczestnicy uroczystości na tle fragmentu budowanych domów

1929

- nr 17, z 28 IV, s. 7: domu „kolonii oficerskiej”; 2 zdjęcia

1932

- nr 43, z 23 X, s. 1: fragment ul. Zagajnikowej przez Szpitalem Okręgowym im. prez. I. Mościckiego, łódzkiej Kasy Chorych

= Zakątna (... dzielnica; ob., Śródmieście)

Jaskulski:

ZAKĄTNA (**Śródmieście**) – przed 1863 – 1936; **IM WINKEL** (1 I 1915 – 28 XII 1918); **POGONOWSKIEGO STEFANA, KAPITANA** (1936 – do ok. 1950); **CLAUSEWITZSTRASSE** (ok. 1 X 1939 – 19 I 1945); **POGONOWSKIEGO STEFANA, KAPITANA** – od 7 XI 1990.

BIBLIOGRAFIA:

- [1] APŁ, RGP, Wydż. Administracyjny, 3021 (O zabrukowaniu części ulic **Zakątnej** i **Luizy**, II 1902 – XI 1903), 3027 (O zabrukowaniu części ulic **Długiej** i **Zakątnej**, II 1902 – XII 1903).

1934

- nr 5, z 4 II, s. 4: wnętrze, tzw. „*tatarsalu*”, czyli krytej hali do jazdy konnej miejsca ćwiczeń członków Łódzkiego Klubu Jazdy Konnej, przy ul. Zakątnej 82.

= Zarzewska

Jaskulski:

1933

- nr 44, z 29 X, s. 6: f-kopia 1. strony dokumentu z 17 III 1826, ze zbioru łódzkiego Archiwum Akt Dawnych, z poleceniem Rajmunda Rembielińskiego dla burmistrza Łodzi – Antoniego Czarkowskiego, oznakowania domów tzw. „dozorców prądniczych”, m.in. na Zarzewskiej
- nr 45, z 5 XI, s. 7: jak wyżej; 2. strona tego dokumentu, zawierająca również polecenie nadania traktom nazw: ul. Widzewskiej, ul. Zarzewskiej i ul. Wólskiej (Wólczajska), z własnoręcznym podpisem R. Rembielińskiego

= Zgierska

Jaskulski:

= Zielona (Śródmieście)

Jaskulski:

BIBLIOGRAFIA:

- [1] PIERZCHAŁA Wiesław, *Mściciele z czerwonej brygady ziemi obiecanej*; [w:] „Kocham Łódź” (dod. do „Polska. Dziennik Łódzki”), nr 115, z 4 II 2011, s. 5 (dot. budynku przy ul. J. Kilińskiego 151).
- [2] „Giewont”, 1928, nr 3, s. 191 (okolica skrzyżowania ul. Zielonej i Gdańskiej wg rysunku reklamowego fabryki
- [3] [WILKOSZEWSKI Bronisław], Widoki m. Łodzi, Łódź ok. 1895,
 - s. 22: (perspektywa ul. Zielonej w kierunku zachodnim, w tym skrzyżowanie z ul. Spacerową (ob. T. Kościuszki)
 - s. 23: (w głębi widoczna kamienica u zbiegu ob. Zielonej i al. T. Kościuszki)

1925

- nr 31 [winno być 32], z 2 VIII [winno być 9 VIII], s. 1: Zielony Rynek i okolica skrzyżowania ul. Zielonej i S. Żeromskiego (kamienice przy ul. Zielonej 33 i 35)

= Zielona (Bałuty)

Jaskulski:

= Zimna (Chojny)

Jaskulski:

= Żeligowskiego Lucjana gen.

Jaskulski:

1925

- nr 29, z 19 VII, s. 4: budynek koszar pułkowych (koszary im. J. Piłsudskiego) na rogu ulic Śródmiejskiej i Żeligowskiego)

= Żeromskiego, Stefana

Jaskulski:

PAŃSKA (vel WIAZOWSKA: Śródmieście) – od ok. 1872; HERRENSTRASSE (1916 – 18 XI 1918); ŻEROMSKIEGO STEFANA – od 1925; LUDENDORFFSTRASSE (1.I.1940 – 19.I.1945);

BIBLIOGRAFIA:

- [1] „Giewont”, 1928, nr 3, s. 225 (budynek F-ki Müllera i Seidel'a przy ul. S. Żeromskiego 96; według rysunku reklamowego)

1925

- nr 31 [winno być 32], z 2 VIII [winno być 9.08], s. 1: kamienice przy ul. S. Żeromskiego 37, 35 na skrzyżowaniu ulic S. Żeromskiego i Legionów.

1927

- nr 47, z 20 XI, s. 3: budynek komendy Policji Konnej przy ul. S. Żeromskiego 88

1928

- nr 43, z 21 X, s. 1: drużyna łódzkiej policji konnej przed wejściem głównym do jej Komendy przy ul. S. Żeromskiego 88

1929

- nr 34, z 25 VIII, s. 1: fragment frontonu budynku firmy „Przemysł drzewny „Maksymilian JAKUBOWICZ”, przy ul. S. Żeromskiego 90/92
- nr 36, z 8 IX, s. 7: tymczasowa siedziba Sądu Okręgowego w Łodzi w budynku Szkoły Przemysłowo–Technicznej przy ul. S. Żeromskiego 115 (19... – VI 1930)
- nr 41, z 13 X, s. 7: dom przy ul. Ś. Żeromskiego 73 – własność i siedziba Związku Majstrów Fabrycznych w Łodzi
- nr 42, z 20 X, s. 6: ul. S. Żeromskiego 74; budynek kino–teatru Związku Majstrów Fabrycznych w budowie (fragment frontonu; po II wojnie światowej, do połowy lat 90-tch XX w. kino „Przedwiośnie)
- nr 43, z 27 X, s. 1: budynek Państwowej Szkoły Przemysłowo–Technicznej przy ul. S. Żeromskiego 115, w tym czasie siedziba Sądu Okręgowego w Łodzi (do VI 1930)
- nr 50, z 8 XII, s. 3: zawalony fragment nowowznoszonego budynku przy ul. S. Żeromskiego 65

1934

- nr 8, z 25 II, s. 3: widok ogólny nowego budynku Gimnazjum Humanistycznego im. ks. Ignacego Skorupki przy ul. S. Żeromskiego 10 (17.02.1934)
- nr 26, z 1 VII, s. 3: fragment pn–wsch narożnika skrzyżowania ulic bp W. Bandurskiego i S. Żeromskiego; widoczny tu rogowy dom uległ wyburzeniu podczas budowy dwupoziomowego skrzyżowania w tym miejscu w I poł. lat 70-tych XX wieku. Zdjęcie wykonane w związku z przemarszem młodzieży do kościoła MP Zwycięskiej na nabożeństwo z okazji „Dnia Krucjaty Eucharystycznej”.]
- nr 3, z 20 I, s. 7: fragment ul. S. Żeromskiego na wysokości parku im. ks. J. Poniatowskiego
- nr 7, z 17 II, s. 7: jak wyżej; fragment ulicy na wysokości Państwowej Szkoły Przemysłowo–Technicznej

= **Żwirki, kpt pilota Franciszka**

porównaj: **ULICE** – Karola

Jaskulski:

PUSTA (Śródmieście) – od 1827 – 1863; KAROLA, ŚWIĘTEGO (odc. zach. od do) i PUSTA (odc. wsch. od do) – od 1863 – 5 VII 1933; ZUCKNICK–STRASSE (odc. wsch. od do) – II poł. XIX w.; KAROLSTRASSE (vel KARL–STRASSE; odc. zach. od do) i PUSTASTRASSE (odc. wsch. od do) – 1 I 1915 – 28 XII 1918; **ŻWIRKI FRANCISZKA, KAPITANA PILOTA** (odc. zach. od Piotrkowskiej do Żeromskiego Stefana) i **WIGURY STANISŁAWA, INŻYNIERA PILOTA** (odc. wsch. od Piotrkowskiej do Sienkiewicza Henryka) – od 6 VII 1933; KARL–SCHEIBLER–STRASSE (odc. zach. od do) i SCHWEIKERT–ALLEE (odc. wsch. od do) – od ok. 1 X 1939 do ok. 15 VI 1940; ULRICH–VON–HUTTEN–STRASSE (całość) – od ok. 16 VI 1940 – 19 I 1945.

1935

- nr 20, z 19 V, s. 8: budynek 2-jej Ochronki–Przedszkola Łódzkiego Chrześcijańskiego Towarzystwa Dobroczynności przy ul. F. Żwirki 16.

4. **ULICE – wyposażenie (lampy, bruki, przystanki tramwajowe itp.)**

Pierwsze tablice z nazwami ulic w Łodzi pojawiły się w dniu 29 V 1888 roku. „Dziennik Łódzki”, zauważając ten fakt, pisał: „Nareszcie doczekaliśmy się tego błogosławnego dnia, że tablice z napisami ulic będą przybite na rogach. Wczoraj oznaczono już wysokość, na której tablice będą umieszczone. Dziś już nastąpi przybijanie takowych. Tablice będą rozsiane podobno bardzo gęsto, to znaczy, że prawie każdy róg będzie w takowe zaopatrzone; na Piotrkowskiej np. ma być umieszczonych 26 tablic. Będziemy więc wkrótce mogli liczyć czas od chwili tak ważnej w dziejach naszego miasta i mówić: w roku pierwszym od przybicia tablic, w roku drugim itd. Napisy na tablicach będą w języku ruskim i polskim”[9].

BIBLIOGRAFIA:

[1] „Dziennik Łódzki”, 29 V 1888, nr 117, s. 3 (inf. p.t. „Nowa era”)

5. UMUNDUROWANIE (różne formacje i organizacje)

- Policja Konna

1930

- nr 50, z 7 XII, s. 3: pododdziały łódzkiej0 Policji Konnej w paradnych mundurach i hełmach podczas łódzkich obchodów 100-lecia wybuchu Powstania Listopadowego

- nr 53, z 28 XII, s. 3: policjant konny w paradnym mundurze (zbliżenie)

6. UNIE

- Unia Zrzeszeń Przemysłu Włókienniczego w Łodzi

porównaj: OSOBY – ENDER Karol (prezes)

- Unia Związków Zawodowych Pracowników Umysłowych, Łódzka Rada Okręgowa

porównaj: OSOBY – HEJWOWSKI Antoni Tadeusz (prezes)

7. UROCZYŚĆCI I SPOTKANIA

porównaj: – BALE
– BANKIETY
– DNI
– MANIFESTACJE
– ŚWIĘTA

BIBLIOGRAFIA:

[1] KOPCZYŃSKA-JAWORSKA Bronisława, Zwyczaje i obyczaje ludności Łodzi. Łódź 19..... .

- dancing-bridge

1931

- nr 7, z 15 II, s. 3: dancing-bridge oficerów 31 pułku Strzelców Kaniowskich w Garnizonowym Klubie Oficerskim przy ul. św. Jerzego

- five o'clock

patrz: „herbatki”

- „herbatki”

1926

- nr 8, z 21 II, s. 1: „five o'clock” DOK IV w Garnizonowym Kasynie Oficerskim; grupa gości z wojewodą łódzkim – Ludwikiem Darowskim na czele
s. 2: – grupa gości przy stoliku dowódcy DOK IV – gen. Stanisława Małachowskiego
– inna grupa gości

1926

- nr 16, z 18 IV s.: „five o'clock” korpusu oficerskiego 10 dywizji piechoty w salach „Grand

- Hotelu”
– widok ogólny sali spotkania
– jak wyżej; inne ujęcie

1927

- nr 5, z 30 I, s. 1: „herbatka” członków Związku Zawodowego Pracowników Miejskich Chrześcijańskiego Zjednoczenia Zawodowego w Domu Ludowym Stow. Robotników Chrześcijańskich przy ul. Przejazd 34

– inne

8. URZĘDY

porównaj: – **ZWIĄZKI** – zawodowe – Związek (**Stowarzyszenie ?**) Niższych Funkcjonariuszy Państwowych

– Miejski Komitet Okręgowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przeposobienia Wojskowego w Łodzi

porównaj: – **HALE** – sportowe – Hala Okręgowego Urzędu WF i PW
– **OSOBY** – **ANTON** (k-dt; 193... –1936)

Adres:

1933

- nr 16, z 15 IV, s. 2: uczestnicy posiedzenia Miejskiego Komitetu Okręgowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przeposobienia Wojskowego w Łodzi z okazji pożegnania odchodzącego na inne stanowisko do Warszawy komendanta obwodowego OU WF i PW – kpt A. Habiniaka (2. zdjęcia)

– Obwodowe Biuro Funduszu Bezrobocia w Łodzi

patrz: **BIURA** – Obwodowe Biuro

Adres: ul. Południowa 94

– IV Okręgowy Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przeposobienia Wojskowego w Łodzi

porównaj: – **HALE** – sportowe – Hala Okręgowego Urzędu WF i PW
– **OSOBY** – **BRONIARKÓWNA** (pracownica Urzędu), **CIEŚLAK** Stefan (ppłk; kier.; 1932-1933), **GABRYŚ Jan** (kier. Urzędu; 1933-1937), **OSTAPOWICZ** Artur (kpt; pracownik), **JANCARZ** Henryk (z-ca kierownika Urzędu), **KAJRUNAJTYSOWA** Z..... (referentka), **KOCURÓWNA** (kier. referatu), **KONOPACKI** (komendant), **KUREK** Karol (ppłk; 1937-VI 1939), **RUDNICKI** (instr.), **ULRYCH** Juliusz (dyrektor całego Urzędu; 1928–1931)
– **URZĘDY KOMITETY** – Miejski Komitet Okręgowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przeposobienia Wojskowego w Łodzi

Adres: al. T. Kościuszki 67 (1927-..... 193...)

Urząd powstał na polecenie J. Piłsudskiego 28 I 1927 r., a zorganizowany został przez płk Juliusza Ulrycha, który został jego pierwszym szefem. W tle powstania Urzędu była ówczesna kochanka Piłsudskiego – dr Eugenia Lewicka, która zmarła w tajemniczych okolicznościach 29 VI 1931 roku.

W dniu 28 VIII 1927 r. powstała Państwowa Rada Naukowa Wychowania Fizycznego pod przewodnictwem J. Piłsudskiego.

W ramach tego Urzędu powstał Centralny Instytut Wychowania Fizycznego na Bielanach w Warszawie (obecnie Akad. Wychowania Fizycznego), gdzie dr Lewicka została zatrudniona.

Na początku 1931 r. Urząd został wcielony w struktury DOK IV. Jego kierownikami byli: **1)** kpt Tadeusz Marszałek (1929), **2)** mjr Leon Ulatowski (1930-1931), **3)** ppłk Stefan Cieślak (1932-1933), **4)** ppłk dypl. Jan Gabryś (1933-1937), **5)** ppłk Karol Kurek (1937-ok. VI 1939), **6)** mjr Bolesław Gronczyński (lato 1939) [2].

Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przeposobienia Wojskowego powołany został rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 28 stycznia 1927 r.

Do tego czasu za stowarzyszenia przysposobienia wojskowego uznane były: Związek Strzelecki, Związek Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” i Związek Harcerstwa Polskiego.

W roku 1927 status stowarzyszeń pw otrzymały:

- Związek Powstańców i Wojaków,
- Związek Powstańców Śląskich,
- Związek Młodzieży Wiejskiej,
- Związek Osadników Wojskowych,
- Związek Ochotniczych Straży Pożarnych,
- Zjednoczenie Młodzieży Polskiej,
- Komitet Społeczny Przysposobienia Wojskowego Kobiet.

Później również Federacja Polskich Związków Obrońców Ojczyzny (skupiająca m.in.: Związek Oficerów Rezerwy, Związek Podoficerów Rezerwy, Związek Powstańców Śląskich, Związek Powstańców i Wojaków OK. VII, Związek Legionistów Polskich) oraz Związek Straży Pożarnych RP otrzymały taki status.

Rozporządzenie Ministra Spraw Wojskowych z dnia 21 marca 1927 r. określało strukturę Urzędu. Odpowiadał on za prowadzenie wszelkich prac związanych z wychowaniem fizycznym i przysposobieniem wojskowym społeczeństwa, a także ich koordynację.

Struktura PUWFIPW zmieniała się w czasie jego funkcjonowania.

Pierwotnie wyglądała ona następująco:

- dyrektor,
- zastępca dyrektora,
- wydział ogólnorganizacyjny,
- wydział wychowania fizycznego,
- wydział przysposobienia wojskowego,
- samodzielny referat rachunkowo-budżetowy,
- delegaci Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

Dyrektor oraz obsada personalna powoływane były przez Ministra Spraw Wojskowych.

W połowie 1928 struktura wyglądała następująco:

- dyrektor,
- zastępca dyrektora,
- kancelaria,
- wydział ogólny (referaty: organizacyjno-personalny, komitetów i prasy, prac specjalnych)
- wydział wychowania fizycznego (referaty: wychowania fizycznego w wojsku, sportowy, szkolno-naukowy),
- wydział przysposobienia wojskowego (referaty: organizacyjno-ewidencyjny, stowarzyszeń przysposobienia wojskowego, wyszkolenia),
- samodzielny referat zaopatrzenia (referaty: organizacyjny, budżetowy, materiałowy),
- samodzielny referat wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego kobiet,
- biuro projektów i badań technicznych.

Kolejna zmiana miała miejsce na początku 1935 r.

Struktura wyglądała następująco:

- dyrektor,
- zastępca dyrektora (funkcję tę pełnił Komendant Główny Związku Strzeleckiego),
- sekretariat,
- wydział ogólny,
- wydział wychowania fizycznego i sportu,
- wydział przysposobienia wojskowego,
- wydział zaopatrzenia,
- wydział wf i pw kobiet.

Dyrektorami Urzędu byli: ppłk dypl. Juliusz Urlych, płk dypl.

Władysław Kiliński, gen. bryg. Józef Olszyna-Wilczyński, gen. bryg.

Kazimierz Sawicki.

Na szczeblach wojewódzkich, powiatowych i miejskich tworzone odpowiednie komitety wf i pw. W wojsku do 1929 r. funkcjonowały w ramach dowództw Okręgów Korpusów referaty pw. Od tego roku pojawiły się Urzędy WFIPW na szczeblu OK. Im podporządkowani byli rejonowi komendanci pw (szczebel dywizji), obwodowi (kilka powiatów – rejon pułku), powiatowi komendanci pw.

Podstawową jednostką pw była drużyna (9-17 osób), 2-5 drużyn tworzyło pluton, 3-5 plutonów tworzyło kompanie pw. Wyższych związków nie tworzone.

PUWFIPW prowadził szkolenie pw z grupami społecznymi, które nie były objęte szkoleniem w stowarzyszeniach pw. Szkolenie tego typu prowadzone było także wśród Polonii w USA, Francji, Brazylii.

Na terenach szkół tworzone tzw. Hufce Szkolne PW. Prowadzono szkolenie pw dwóch, a następnie trzech stopni. Trzeci stopień wprowadzono w związku z rozpoczętą organizacją Obrony Narodowej. Osoby z I stopniem pw miały pierwszeństwo w naborze do szkół podoficerskich, do przepustek w trakcie okresu rekrutacyjnego, urlopów okolicznościowych w celu wzięcia udziału w świętach pw swego macierzystego rejonu. Posiadacze II stopnia pw wcielani byli do jednostek o trzy miesiące później niż normalny pobór (a więc o trzy miesiące krócej służyli w wojsku). Prowadzono także pracę z rezerwistami.

Największe osiągnięcia w szkoleniach pw miał Związek Strzelecki. Zarówno ze względu na liczbę członków, jak i poziom wyszkolenia. W 1937 r. ZS liczył ponad 500 tys. członków.

W 1936 r. powołano do życia Junackie Hufce Pracy, które miały łączyć szkolenie z zakresu przysposobienia wojskowego z likwidacją bezrobocia (głównie na wsi). JHP liczyły około 10-11 tys. członków.

W lutym 1939 r. powołano jako stowarzyszenie Przysposobienie Wojskowe Kobiet. Liczyło około 47 tys. pań. W okresie międzywojennym przeszkolenie przeszło około miliona kobiet. Odbyło się to w ramach 57 stowarzyszeń, które skupiały również kobiety.

Funkcjonowały także specjalistyczne pw:

- konne,
- morskie i wodne,
- lotnicze,
- broni pancernej,
- radiotelegraficzne,
- pocztowe,
- kolejowe,
- leśne,
- drogowe,
- elektrotechniczne,
- geograficzne.

BIBLIOGRAFIA:

[1] GARLICKI Andrzej, *Romansy i awansy*; [w:] „Polityka” 19 I 2008, nr 3, s. 80.

[2] CZERNIELWESKI Konrad, JARNO Witold, *Garnizon Łódzki Wojska Polskiego w latach 1918-1939*. Toruń 2008, ss. 109-110.

1933

- nr 6, z 5 II, s. 2: uroczystość, z udziałem dowództwa i oficerowie garnizonu łódzkiego, pożegnania Zofii Wilczyńskiej Inspektora Szkolnego ds. wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego odchodzącej z Łodzi na inne stanowisko
- nr 16, z 15 IV, s. 2: uczestnicy posiedzenia Miejskiego Komitetu Urzędu Wychowania Fizycznego i Przysposobienia Wojskowego z okazji pożegnania odchodzącego na inne stanowisko do Warszawy komendanta

obwodowego OU WF i PW – kpt A. Habiniaka (2. zdjęcia)

- Okręgowy Inspektorat Pracy w Łodzi

Adres: ul. Południowa 4.

- Starostwo Grodzkie w Łodzi

porównaj: **OSOBY** – **SZER** Stanisław (z-ca starosty)

Adres:

- Urząd Starszego Zgromadzenia Kupców m. Łodzi

Adres:

- Urząd Rozjemczy dla Spraw Najmu w Łodzi

porównaj: **OSOBY** – **ODYNIEC** Jan (z-ca przew., 1929–1935)

Adres:

- Urząd Skarbowy

patrz: **IZBY** – Izba Skarbowa w Łodzi

Adres: al. T. Kościuszki

- Urząd Stanu Cywilnego w Łodzi

porównaj: **OSOBY** – **RZEWSKI** Aleksy (kierownik; 1923–1927)

- Urząd Śledczy Policji Państwowej w Łodzi

porównaj: **OSOBY** – **PETRI** Jan (naczelnik; 1933, 1936)

- Urząd Wojewódzki w Łodzi

porównaj: – **GRUPY** – polityczne – parlamentarna grupa posłów i senatorów z wojew. łódzkiego

- **ORGANIZACJE i STOWARZYSZENIA** – zawodowe

= Centralna Organizacja Związków Zawodowych Pracowników Umysłowych

= Polska Konfederacja **Pracowników Umysłowych**

= Stowarzyszenie Urzędników Państwowych R.P. **oddział** w Łodzi

= Unia Związków Zawodowych Pracowników Umysłowych

- ### - **OSOBY** – **BAJKIEWICZ** Jerzy (inż.; nacz. Wydz. Komunikacyjno-Budowlanego), **BRYLIŃSKI** Jan (nacz. Wydz. Drogowego, w l. 19... – 19...), **DAROWSKI** Ludwik (wojewoda; XII 1924–VI 1926), **GARAPICH** Paweł (wojewoda; III 1922–IV 1923), **DUNAJEWSKI** Stanisław (sekr. wojew.), **GAWLIKOWA** Zofia (urzędniczka), **GŁOGOWSKI** S..... (nacz. Wydz. Przemysłowego), **HAUKE-NOWAK** Aleksander (wojewoda; III 1933 – IV 1938), **JAGIEŁŁO** K..... (nacz. Wydziału Pracy i Opieki Społecznej; 1930–193...), **JANISZEWSKI** (nacz.), **JASZCZOŁT** Władysław (wojewoda; VII 1926–III 1933), **KELLER** Ludwik (kier. Oddz.), **KĘDZIERSKI** (nacz.), **KOŚCIAŁKOWSKI** (v-ce wojewoda), **KOWALSKI** Stanisław (naczelnik Wydz.), **LEWANDOWSKI** (nacz.), **ŁYSZKOWSKI** Wł..... (v-ce wojewoda), **MŁYNARSKI** Roman (urzędnik), **ORŁOWSKI** (nacz.), **PIASKOWSKI** (inż., nacz. Wydz. Przew. Miejskich), **ROSICKI** Jerzy (sekr. wojewody W. Jaszczółta), **SALAK** Bolesław (nacz. Wydz. Zdrowia), **SKALSKI** Stanisław (nacz. Wydz. Zdrowia; 192...–193...), **STAWISKI** B..... (inż., dyrektor Okręgowej Dyrekcji Robót Publicznych w Urzędzie Wojewódzkim w Łodzi (19...–1931), **WERNERÓWNA** Jadwiga (urzędniczka), **TYMIANIECKI** (wysokiej rangi pracownik UW), **WOJCIECHOWSKI** Stanisław (nacz. Wydziału Pracy i Opieki Społecznej; 192... – IV 1930), **WOŹNIAKOWSKI** Henryk (urzędnik)

- **SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO**

Adres: Zawadzka 11 (1919–192...), Ogrodowa 15 (192... IX 1939)

Pierwszą siedzibą Urzędu był budynek przy ul. Zawadzkiej 11. Od 192... pałac I. K. Poznańskiego przy ul. Ogrodowej 15 na zasadzie dzierżawy, z terminem do 1938 roku.

Wiosną 1938 r. miała się rozpocząć budowa nowego gmachu Urzędu przy ul. Matejki [w miejscu gdzie po wojnie stanęła B-ka Uniwersytecka ?? – WZ], ale inwestycja nie została zrealizowana z powodu wybuchu II wojny światowej, (nie rozpoczęto nawet prac ziemnych, chociaż stan surowy miał

zostać zamknięty w 1938 a oddanie do użytku planowano w 1939 r.). W budynku, obok biur, miało się znaleźć też reprezentacyjne mieszkanie wojewody [2].

Na projekt budynku dla Urzędu został ogłoszony konkurs, łącznie z rozwiązaniem zabudowy całego pl. J. Dąbrowskiego, **bo w między czasie tam miał stanąć (prawdopodobnie w miejscu, w którym obecnie stoi Teatr Wielki)**. Wygrali go dwaj architekci: St. Albrecht (z Łodzi) i J. Alchimowicz (z) [3].

W pałacu Poznańskich Urząd pozostał do 1 VI 1975, tj. do likwidacji województwa łódzkiego i powołania w jego miejsce województwa miejskiego łódzkiego.

Po II wojnie światowej Urząd nosił nazwę Wojewódzkiej Rady Narodowej, a przedwojenni wojewodowie nosili tytuł Przewodniczącego Wojewódzkiej Rady Narodowej. Powrócili do tytułu wojewody w 1975 r., czyli od wprowadzenia nowego podziału administracyjnego kraju.

Z opracowania (?) [1928 r.]: „Województwo łódzkie obejmuje 47 gmin miejskich, w tym 5 miast wydzielonych (Łódź, Kalisz, Piotrków Tryb., Pabianice i Tomaszów Maz.) oraz 13 powiatowych związków komunalnych: brzeziński, kaliski, kolski, koniński, łaski, łęczycki, łódzki, piotrkowski, radomszczański, sieradzki, słupecki, turecki i wieluński”.

BIBLIOGRAFIA:

[1] Życie Wojska DOK IV i Samorządu łódzkiego. Dodatek do „Polski Zbrojnej”. W-wa 1928.

[2] *Budowa nowego gmachu Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi* [w dziale „Krótkie wiadomości”]; [w:]

„Ilustrowana Republika”, 21 II 1938, nr 51, s. 5.

[3] [reprodukcja wizualizacji zwycięskiego projektu na budynek Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi]; [w:], „Łódź w Ilustracji”, 31 VII 1938, nr 31, s. 3.

= ogólne

1925

– nr 46, z 15 XI, s. 1: jedno z pomieszczeń Urzędu przy ul. Zawadzkiej 11 udostępnione Stowarzyszeniu „Akademik Polski” na czas loterii w „Tygodniu Akademickim”

1926

– nr 17, z 25 IV, s. 3: sala posiedzeń Urzędu Wojewódzkiego **(w pałacu Poznańskiego)** podczas zjazdu lekarzy weterynarii ziemi łódzkiej (**ok. 19.04.1926**)

1927

– nr 8, z 20 II, s. 7: wojewoda W. Jaszczółt i minister przemysł i handlu – E. Kwiatkowski w sali posiedzeń Urzędu (**7.02.1927**)

– nr 10, z 6 III, s. 3: wieczornica pracowników państwowych **(z Urzędu Wojewódzkiego ??)** w salach hotelu Manteuffel'a

1929

– nr 17, z 28 IV, s. 3: foto księgi pamiątkowej instytucji państwowych i społecznych województwa łódzkiego wręczona J. Piłsudskiemu w dn. 19.03.1929 r. w Belwederze

1930

– nr 3, z 19 I, s. 6: „choinka” dla dzieci pracowników Urzędu (w salach tegoż Urzędu)

– nr 5, z 2 II, s. 2: spotkanie przedstawicieli łódzkich organizacji gospodarczych z ministrami: Prystorem (min.) i E. Kwiatkowskim (min. przemysłu i handlu); pałac Poznańskiego, sala lustrzana)

– nr 13, z 30 III, s. 3: – uroczystość dekoracji grupy Łodzian orderami „Polonia Restituta” i „Krzyżami Walecznych” (Roźniecki, Rosset, Witanowski, Płoczek, A. Grohman i Karlińska)

– akademia w salach Urzędu z okazji imienin J. Piłsudskiego zorganizowana przez Stowarzyszenie Urzędników Państwowych i Towarzystwo Przyjaciół Związku Strzeleckiego (**19.03.1930**)

– nr 45, z 1 XI, s. 1: spotkanie w reprezentacyjnej sali Urzędu członków oddz. łódzkiego Legii Inwalidów Wojsk Polskich z gen. E. Rydza-Śmigłego z okazji poświęcenia sztandaru organizacyjnego (**26.10.1930**)

1931

– nr 14, z 4 IV, s. 5: grupa wyższych urzędników Urzędu z wojewodą W. Jaszczółtem na czele i grupa funkcjonariuszy policji po uroczystości dekoracji Krzyżami Zasługi; zdjęcie wykonane w sali lustrzanej pałacu Poznańskiego

1932

– nr 23, z 5 VI, s. 1: grupa pracowników Urzędu na uroczystości połączenia Centralnej Organizacji Związków Zawodowych Pracowników Umysłowych i Polskiej Konfederacji **Pracowników Umysłowych** w Unię Związków Zawodowych Pracowników Umysłowych (**29.5.1932**) **[oddziałów łódzkich czy na szczeblu centralnym ???]**

– nr 34, z 21 VIII, s. 1: wejście główne do Urzędu; doskonale też widoczna jego tablica

„firmowa”

1933

- nr 8, z 19 II, s. 5: grupa pracowników Urzędu podczas uroczystości pożegnania odchodzącego z Łodzi wojewody W. Jaszczolta; zdjęcie wykonane na scenie w obecnej sali lustrzanej
- nr 11, z 12 III, s. 3: grupa wyższych oficerów DOK IV na pożegnaniu odchodzącego do Wilna dotychczasowego wojewody łódzkiego – Władysława Jaszczolta
- nr 15, z 9 IV, s. 4: grupa pracowników kursu instruktorskiego obrony przeciwlotniczej zorganizowanego przez Ligę Obrony Przeciwlotniczej i Przewodniczącej (LOPP); zdjęcie wykonane w auli Państwowej Szkoły Włókienniczej przy ul. S. Żeromskiego
- nr 51, z 17 XII: uroczystość odznaczenia grupy łódzian orderami i krzyżami Królestwa Jugosławii za pracę na rzecz zbliżenia polsko-jugosławiańskiego; odznaczenia wręczył radca ambasady Królestwa – Vlastimila Maresza w obecności wojewody A. Hauke–Nowaka; zdjęcia wykonane w siedzibie Urzędu, w sali pałacu Poznańskich
 - s. 3: grupa łódzian
 - s. 4: Czesław Gumkowski, prezes Syndykatu Dziennikarzy w Łodzi, odznaczony Orderem Korony Jugosławiańskiej

1935

- nr 2, z 13 I, s. 3: z fotoreportażu Włodzimierza Pfeiffera, który można zatytułować „Architektura współczesnej Łodzi”:
 - gmach Urzędu Wojewódzkiego w d. pałacu Poznańskich przy ul. Ogrodowej; z podpisu „siedziba władz wojewódzkich w pałacu I.K. Poznańskiego w stylu secesji, naśladującym cesarski wiedeński zamek Burg, zawiera mnóstwo wartościowych szczegółów we wnętrzu, w umeblowaniu sal i wytwornym hall’u”
- nr 10, z 10 III, s. 1: wojewoda Aleksander Hauke–Nowak w gronie pracowników Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi podczas swoich imienin; zdjęcie wykonane w tzw. (obecnie) Sali Lustrzanej pałacu Poznańskich; **26.02.1935**

1938

- nr 31, z 31 VII, s. 3: wizualizacja projektu nowego gmachu dla Urzędu Województwa Łódzkiego w Łodzi przy ul. (ob. J. Matejki, dziś tu gmach B-ki Uniwersyteckiej w Łodzi); 1 nagroda w konkursie na projekt, którą zdobyli łódzcy architekci St. Albrecht i J. Alchimowicz

= Wydział Drogowy

porównaj: **OSOBY** – **BRYLIŃSKI** Jan (naczelnik w l. 19... – 19...)

BIBLIOGRAFIA:

[1] Życie Wojska DOK IV i Samorządu łódzkiego. Dodatek do „Polski Zbrojnej”. W–wa 1928.

= Wydział Komunikacyjno – Budowlany

porównaj: **OSOBY** – **BAJKIEWICZ** Jerzy (nacz.; 1936-1939), **SZCZYGIEL** Franciszek (nacz.; 193...-1935)

1935

- nr 22, z 2 VI, s. 6: grupa pracowników Wydziału podczas uroczystości pożegnania naczelnika – Fran. Szczygła, odchodzącego na podobne stanowisko do Lwowa; „Grand–Cafe” (**V 1935**)

= Wydział Pracy i Opieki Społecznej

porównaj: **OSOBY** – **JAGIEŁŁO** K..... (nacz. Wydziału; 1930 – 193...) – **WOJCIECHOWSKI** Stanisław (nacz. Wydziału; 192... – IV 1930)

1930

- nr 16, z 19 IV, s. 5: zdjęcia z pogrzebu nacz. Stanisława Wojciechowskiego (3 zdjęcia);
między 13 a 19.04.1930

1932

- nr 34, z 21 VIII, s. 3: grupa dzieci bezrobotnych pracowników umysłowych na obozie w Grotnikach, zorganizowanym przez YMCA w Łodzi, z inicjatywy Wydziału

= Wydział Przedsiębiorstw Miejskich

porównaj: OSOBY – PIASKOWSKI (inż., naczelnik Wydziału)

= Wydział Przemysłowy

= Wydział Robót Publicznych

porównaj: OSOBY – STAWISKI B..... (inż., dyrektor Okręgowej Dyrekcji Robót Publicznych w Urzędzie Wojewódzkim w Łodzi (19..... – II 1931)

BIBLIOGRAFIA:

[1] Życie Wojska DOK IV i Samorządu łódzkiego. Dodatek do „Polski Zbrojnej”. W-wa 1928.

= Wydział Rolnictwa i Weterynarii

patrz: – OSOBY – SZOSTAK Zygmunt (inż. rolnictwa, nacz. Wydziału; ... 1920– 31 I 1933)
– TOWARZYSTWA – gospodarcze – Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych w Łodzi

BIBLIOGRAFIA:

[1] Życie Wojska DOK IV i Samorządu łódzkiego. Dodatek do „Polski Zbrojnej”. W-wa 1928, s.

1930

– nr 16, z 19 IV, s. 3: pracownicy Wydziału „in corpore” z okazji jego 10-lecia

1933

– nr 6, z 5 II, s. 1: uroczystość pożegnania naczelnika Z. Szostaka; zdj. wykonane w „Złotej Sali” hotelu „Grand” (ok. 29.01.1933)

1934

– nr 34, z 26 VIII, s. 1: przedstawiciele Wydziału na walnym zjeździe Wojewódzkiego Towarzystwa Organizacji i Kółek Rolniczych w Łodzi (w sali Izby Rolniczej w Łodzi; 18.08.1934)

= Wydział Samorządowy

porównaj: – SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO

= Wydział Społeczno – Polityczny

porównaj: OSOBY – KĘDZIERSKI (naczelnik; 1935),

= Wojewódzki Urząd Śledczy

patrz: POLICJA PAŃSTWOWA w Łodzi – Wojewódzki Urząd Śledczy

= Wydział Zdrowia

porównaj: – LEKARZE
– OSOBY – SKALSKI Stanisław (nacz. Wydz.; 192...–193...)
– POGOTOWIE RATUNKOWE w ŁODZI

c.d. w przygotowaniu